

سنتز پژوهی مولفه‌ها و کنشگران برنامه درسی تربیت جنسی خانه - مدرسه

زهرا حجازی^۱، مصطفی قادری^{۲*}، علیرضا صادقی^۳، پروین صمدی^۴، زهرا نیکنام^۵

پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۷/۱۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۰۷

چکیده

هدف پژوهش حاضر، استخراج مؤلفه‌ها و کنشگران برنامه درسی تربیت جنسی خانه - مدرسه است. روش تحقیق، سنتز آثار پژوهشی مرتبط در بازه‌های زمانی ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ برگرفته از پایگاه‌های اطلاعاتی است. تعداد پژوهش علمی شناسایی و پس از بررسی‌های لازم، ۱۹ پژوهش به مرحله نخست سنتز وارد شدند که با استفاده از روش سنتز پژوهی ساسکویس، هان و رودلا ترکیبی بهینه از نتایج آن‌ها ارایه گردید. استفاده از ارزیاب برای کدگذاری مجدد یافته‌ها، بیان شفاف آنچه انجام شده است و وجود شاخص‌های معین و قابل دفاع برای انتخاب مطالعات ورودی، جهت ارتقاء اعتبار پژوهش استفاده گردید. طبق یافته‌های حاصل، در برنامه درسی تربیت جنسی خانه - مدرسه مقوله‌های ۱۲ گانه شناسایی گردید؛ شریان حیاتی سلامت و بهداشت؛ تعرض تا تجاوز؛ از پیشگیری تا درمان؛ رشد، نمو و بالیدگی انسان در چرخه عمر؛ شبکه ارتباطی انسانی؛ من به توان ما؛ مهارت‌های بهزیستن؛ ارزش‌مداری و نقش‌آفرینی معنویت؛ فعل جنسی؛ کیستی جنسی و جنسیت؛ شاهره اطلاعاتی - رسانه‌ای؛ همدلی و همیاری سازمانی؛ حق در ترازوی عدالت و بازتاب هنجارهای فرهنگی - اجتماعی. از میان کنشگران برنامه درسی جهت سهم بری از مشارکت در برنامه درسی مذکور، به ترتیب معلم، والدین، دانش‌آموزان و سپس متخصصان و علمای دینی شناسایی شدند.

کلیدواژه‌ها: تربیت جنسی، برنامه درسی تربیت جنسی، برنامه درسی تربیت جنسی خانه - مدرسه، کنشگران برنامه درسی، مولفه‌های برنامه درسی

این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول می باشد.

۱. دانشجوی دکتری، گروه مطالعات برنامه درسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

۲. دانشیار، گروه مطالعات برنامه درسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) m.ghaderi@atu.ac.ir

۳. دانشیار، گروه مطالعات برنامه درسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

۴. دانشیار، گروه مدیریت و برنامه ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران. psamadi@alzahra.ac.ir

۵. استادیار، گروه مطالعات برنامه درسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

انسان دارای ابعاد متفاوتی از جمله جنبه‌های عقلانی، عاطفی، اجتماعی، اخلاقی، روانی و جسمی است و این ابعاد چنان به یکدیگر وابسته‌اند که رشد یکی بدون دیگری امکان‌پذیر نخواهد بود. تربیت نیز به تاسی از این ابعاد چندگانه و اینکه همه ابعاد وجودی انسان بایستی در فرایند تربیت مدنظر قرار گیرند جنبه‌های گوناگونی دارد؛ مانند تربیت هنری، سیاسی، اجتماعی، شهروندی، دینی، جنسی و مانند آن. یکی از بنیادی‌ترین مسایل زندگی که کیفیت حیات انسان در گرو چگونگی شناخت و کاربرد آن است؛ تربیت جنسی است (سعیدی رضوانی، غلامی، باقری، ۱۳۹۸) چنانچه این ساحت مورد توجه شایسته قرار نگیرد فرد را از حالت تعادل و تکامل خارج کرده، بهداشت روانی او را به خطر می‌اندازد (مرویان حسینی، ۱۳۹۴).

تربیت جنسی^۱ فرایندی است که از طریق آن افراد، اطلاعات و دانش لازم درباره مسایل جنسی را کسب می‌کنند و نگرش‌ها و ارزش‌های خود را شکل می‌دهند تا توانایی لازم در به کارگیری آموخته‌هایشان را کسب نمایند. این فرایند، که به نوعی تغییر رفتار بلندمدت به شمار می‌آید، به زعم سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد^۲ (۲۰۱۸) با هدف توسعه رفتارهای مثبت جنسی از جمله، اعتماد به نفس، توانایی نه گفتن، احترام به خود و دیگران، پیشگیری از سوءاستفاده و خشونت جسمی و جنسی، تجارب جنسی سالم و برنامه ریزی برای والد شدن است.

در بسیاری از کشورها، تربیت جنسی مدرسه محور^۳ امری پذیرفته و شناخته شده است که به طور گسترده جهت مبارزه با ایدز و اچ‌ای وی و همین‌طور یادگیری‌های مناسب در این حوزه، اجرا شده است (نامبامبی و موفان^۴، ۲۰۱۱). همچنین از نظر متخصصان بهداشت و سلامت، برنامه‌های درسی تربیت جنسی جامع^۵ و اثرگذار باید در محیط مدرسه هم در دوره ابتدایی و هم متوسطه ارایه شود (ایجدوکان، مک‌نالتی، لیانان و رامیا^۶، ۱۹۹۹؛ اینگام^۷، ۲۰۰۱؛ مک‌الدری و عمر^۸، ۲۰۰۳؛ لینچ و بلک^۹، ۲۰۰۴). مدارس به‌عنوان مکان‌های آموزش، یادگیری و رشد شخصی، زیرساخت‌های موجود را فراهم می‌آورد به طوری که در این زیرساخت‌ها، معلمان به‌عنوان منابع اطلاعات قابل اعتماد و ارزشمند تلقی

- 1 . sexual education
- 2 . United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
- 3 . school-based sexual education
- 4 . Nambambi , Mufune
- 5 . comprehensive sexual education curricula
- 6 . Ejidokun, McNulty, Liannane, Ramaiah
- 7 .Ingham
- 8 . McElderry, Omar
- 9 . Lynch, Blake

می شوند. همین طور مدارس فرصت‌های برنامه‌ریزی بلندمدت از طریق برنامه‌های درسی رسمی را فراهم می کنند (سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد، ۲۰۱۸: ۱۹). به علاوه مجموعه ای از شواهد نشان می دهد که تربیت جنسی مدرسه محور با بهبود رفتارهای پیشگیرانه و در نتیجه کاهش خطرات بارداری های ناخواسته و بیماری های مقاربتی از جمله اچ ای وی، بر سلامت جنسی افراد تاثیر مثبت می گذارد (سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد، ۲۰۱۱). با وجود این، نگرانی های عمده ای درباره کفایت و کارایی اجرای این برنامه ها در مدارس به منظور توانمند نمودن کودکان و نوجوانان برای زندگی بزرگسالی وجود دارد (دایکنسو، گایات، ویلان و گریفیت^۱، ۲۰۰۲؛ وایت، راب، آبراهام، باستون و هارت^۲، ۲۰۰۲)؛ پوند، لنگفورد و کمپل^۳ (۲۰۱۶) برنامه درسی تربیت جنسی مدرسه محور را مورد نقد قرار داده اند. به زعم ایشان از جمله این محدودیت ها و چالش ها می توان به این امر اشاره نمود که مدارس از تخصص لازم در زمینه مسایل جنسی برخوردار نیستند و گاه معلمان، دانش آموزان را مورد آزار و اذیت جنسی قرار داده اند؛ همچنین مدارس با نوجوانانی که از نظر جنسی فعال هستند، در کشمکش هستند. سعیدی رضوانی و همکاران (۱۳۹۸) نیز بیان می کنند که معلم عنصر اصلی تربیت جنسی در مدارس شناخته می شود اما در نظام آموزشی ایران شناخت ویژگی ها و شایستگی های معلمان یا مربیان تربیت جنسی مغفول مانده است. در حالی که موفقیت هر نظام آموزشی در درجه اول به میزان موفقیت معلمان آن نظام و موفقیت معلمان نیز در تربیت جنسی به میزان برخورداری آنها از صلاحیت حرفه‌ای وابسته است.

به زعم شورای اطلاعات و تربیت جنسی ایالات متحده^۴ (۱۹۹۹) تربیت جنسی مبتنی بر خانواده اصلی ترین روشی است که کودکان و نوجوانان از طریق آن اطلاعات مربوط به مسایل جنسی را دریافت می کنند. تربیت جنسی خانه محور که به ویژه توسط والدین به عنوان مربیان اصلی و اولیه برای فرزندان شان صورت می گیرد (رابینسون، اسمیت، دیویس، ۲۰۱۷)، در بسیاری از زمینه ها به عنوان تاثیرگذارترین عامل در رفتار کودکان و نوجوانان از جمله هویت جنسی شناخته می شوند. مراد از تربیت جنسی خانه محور^۵، برنامه هایی است که توسط والدین، سرپرستان یا دیگر افراد که مراقبت از کودک، نوجوان و جوان را بر عهده دارند، در حوزه جامعه پذیری جنسیتی و آموزش مسایل وابسته به تمایلات جنسی انجام می گیرد. مراقبان کودک و نوجوان می توانند شامل والدین تنی یا سایر اقوام بیولوژیکی مانند

1 . DiCenso, Guyatt, Willan, Griffith

2 . Wight, Raab, Abraham, Buston, Hart

3 . Pound, Langford, Campbell

4 . Sexuality Information and Education Council of the United States: SIECUS

5 . home- based sexual education

مادر بزرگ، پدر بزرگ، خاله، عمو، عمه، خواهر یا برادر یا والدین غیرتنی مانند مادر خوانده و پدر خوانده باشند(مراکز کنترل و پیشگیری از بیماری آتلانتا، ۲۰۱۲: ۶). به زعم پاپ، روسا(۲۰۱۵: ۳۹۸) تربیت جنسی خانه محور، متشکل از برنامه‌ها و فعالیت‌هایی است که با هدف بهبود یا تغییر عوامل خطر ساز، محافظتی یا آسیب پذیر جهت رشد و سلامت کودکان به والدین یا مراقبان آموزش داده می‌شود، از این روی، این برنامه می‌بایست دارای جامعیت، انعطاف پذیری، تناسب فرهنگی، پاسخگویی و جهت گیری پیشگیرانه و برنامه ریزی طولانی مدت باشد. از سوی دیگر این برنامه‌ها می‌تواند شامل ایجاد و پرورش روابط مثبت میان فردی، بهداشت، رشد جنسی طبیعی، بلوغ شخصیت برای زندگی و رفتار جنسی، رشد ثبات عاطفی و تشکیل خانواده پایدار و ایجاد شرایط برای شروع تربیت جنسی باشد (کاکاولیس، ۲۰۰۱: ۱۷۰). اما به دلیل اینکه خانواده از دانش، مهارت و نگرش جنسی لازم برای تربیت جنسی فرزندان خود آگاهی ندارند و نسبت به آن توانمند نیستند، دچار شرمساری، خجالت و اضطراب می‌شوند و از ورود به تربیت جنسی امتناع می‌کنند(رام، انداجانی، محمدنژاد، ۲۰۲۰؛ عبدالله، مودا، زین، حمید، ۲۰۲۰).

بررسی‌ها نشان می‌دهد که اطلاعات درباره برنامه درسی تربیت جنسی مدرسه محور در دسترس است(گلدفارب، لیبرمن^۱، ۲۰۲۱) و در مقابل، پژوهش‌های اندکی به تربیت جنسی خانواده محور پرداخته اند(اصغری نکاح، شریفی، عامل بارز، ۲۰۱۹) از این رو به نظر می‌رسد نه تنها نیاز به انجام پژوهش درباره چگونگی مشارکت و کنشگری خانواده در برنامه درسی تربیت جنسی وجود دارد، بلکه می‌بایست موثرترین روش‌های کسب مشارکت مورد توجه جدی قرار گیرد. پژوهش‌هایی محدود، به تربیت جنسی خانواده-مدرسه، همکاری خانه-مدرسه^۲ یا پیوند خانه-مدرسه^۳ پرداخته اند. برای مثال ترنبال^۴(۲۰۱۱) ضمن تأکیدی که بر مشارکت خانواده‌ها در تربیت جنسی فرزندان دارد، بیان می‌دارد که با بررسی‌های اخیر دفتر استانداردهای آموزش، مهارت‌ها و خدمات کودکان^۵(۲۰۱۰)، تربیت جنسی ارایه شده در مدارس کافی نیست و مشارکت بیشتر خانواده‌ها مورد نیاز است. به زعم نامبامبی و موفان(۲۰۱۱) با وجود اینکه تربیت جنسی هنوز به طور سنتی، تابو به شمار می‌رود، اما عملکرد اعضای خانواده با آموزش بیشتر و بهتر در جوامع سنتی ارتقا می‌یابد و این امر ضروری است تا ارتباط و پیوند بیشتری میان نهادهایی همچون خانواده و مدرسه ایجاد گردد. با وجود این همانطور که گفته شد، والدین در تربیت جنسی فرزندان خود دچار ضعف هستند و نیاز به راهنمایی و

- 1 . Goldfarb, Lieberman
- 2 . homeschool collaboration
- 3 . home-school connection
- 4 . Turnbull
- 5 . Office for Standards in Education, Children Service and Skills (Ofsted)

اطلاعات بیشتری از سوی نهادهایی همچون مدارس دارند و خانواده‌ها به تنهایی نمی‌توانند از عهده این مهم بر آیند(برنی و همکاران، ۲۰۰۰). هر چقدر هماهنگی و همپوشانی بیشتری میان خانه و مدرسه ایجاد و حفظ گردد، احتمال موفقیت برنامه درسی تربیت جنسی بیشتر خواهد بود(فدوا، کلارک^۱، ۲۰۰۹).

تربیت جنسی خانه- مدرسه با هدف مشارکت خانه و مدرسه و ایجاد شبکه حمایتی در میان کارکنان مدرسه، والدین و سرپرستان کودک و نوجوان و به تناسب پشتیبانی از آن‌ها در زمینه تربیت جنسی شناخته می‌شود(سورمانن^۲، ۲۰۱۲). در کشورهایی همچون اسپانیا(شورای آموزش ملی اسپانیا، ۲۰۱۴) و استرالیا(شورای مدارس ایالتی استرالیا، شورای والدین استرالیا، ۲۰۱۹)، وزارت آموزش و پرورش خواستار مشارکت فعالانه و قوی خانه و مدرسه و رشد و ارتقا رفتارهای سالم کودکان و نوجوانان است. برای مثال ممکن است از برخی والدین در تدوین یا سیاست گذاری برنامه تربیت جنسی مدارس استفاده شود و یا مشارکت والدین صرفاً به فعالیت های یادگیری و کمک به تکمیل تکالیف منزل به فرزندان معطوف شود. ارتباط میان خانه و مدرسه هم در برنامه ریزی و هم در اجرای تربیت جنسی حیاتی تلقی می‌شود. به طور معمول، والدین یا سرپرستان کودک و نوجوان زمانی که در برنامه درسی تربیت جنسی مشارکت داده شوند، از آن حمایت می‌کنند و مشارکت آن‌ها در برنامه درسی یا فرایند تصویب برنامه می‌تواند اجرای موفقیت آمیز برنامه را تسهیل نماید. مشارکت میان خانه و مدرسه می‌بایست پیش از طراحی برنامه آغاز گردد، زیرا این امر نشان دهنده اهمیت حضور خانه و خانواده در برنامه را می‌رساند(مرکز کنترل و پیشگیری از بیماری ها^۳، ۲۰۱۲). تربیت جنسی خانه- مدرسه بیانگر حضور والدین، سرپرستان و سایر اعضای خانواده در روند انتخاب برنامه درسی نیز هست؛ به این صورت که نماینده والدین در کمیته انتخاب برنامه درسی حضور داشته باشد. بعد از اینکه برنامه درسی تصویب گردید، لازم است جلسات متعددی از حضور والدین و اعضای خانواده در مدرسه برگزار شود و اهداف برنامه درسی و نقش والدین و سرپرستان در برنامه درسی تشریح شود(تروکلی^۴، ۲۰۰۶). در فرایند اجرای برنامه درسی نیز لازم است تا والدین یا سرپرستان کودک و نوجوان از مطالبی که دانش آموزان در مدرسه می‌آموزند یا مهارت هایی که فرا می‌گیرند آگاه شوند. مدارس می‌توانند فرصت های داوطلبانه ای را برای والدین به منظور گفت و گو پیرامون دغدغه های فرزندان شان فراهم آورند و والدین را به تصمیم گیری در زمینه تربیت جنسی ترغیب نمایند و از فرصت

- 1 . Fedewa, Clark
- 2 . Sormunen
- 3 . Centers for Disease Control and Prevention
- 4 . Troccoli

های یادگیری در خانه حمایت نمایند (مرکز کنترل و پیشگیری از بیماری‌ها، ۲۰۱۲). به زعم آلد، فاکس، کالپا (۲۰۱۶): ۱۵-۱۶) همکاری‌های خانه و مدرسه جهت تربیت جنسی از مزایای متعددی برخوردار است از جمله؛ آگاهی والدین از آنچه که آموزش داده می‌شود؛ اعتماد به رویکرد مدرسه و بهبود روابط میان والدین و معلمان، بهبود سلامت روان برخی از والدین، ارتقا درک والدین از روش‌های گفت و گو و بحث پیرامون مسایل جنسی و افزایش اعتماد به نفس و دانش والدین برای صحبت کردن در باره مسایل جنسی، حمایت والدین از برنامه‌های تربیت جنسی در مدارس، افزایش آسودگی مدارس در ارایه موضوعات تربیت جنسی و بازتاب ارزش‌ها و نگرش‌های خانواده‌ها در برنامه درسی تربیت جنسی که منجر به پذیرش و گشودگی بیشتر از سوی خانواده‌ها می‌گردد.

پژوهش‌هایی اندک به طور مشخص به تربیت جنسی خانه-مدرسه پرداخته‌اند و هیچ پژوهشی مستقیماً به برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه ورود نداشته است. هالیو، مرگال، نیشیمو^۱ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان "تربیت جنسی از خانه و مدرسه: تاثیر آن بر دانش، نگرش و باورهای جنسی نوجوانان" که بر روی ۲۴۷ شرکت‌کننده بین سنین ۱۲ تا ۱۸ سال به صورت تصادفی و با روش پژوهش توصیفی-همبستگی انجام داده‌اند، بیانگر آن بود که سطح دانشی تربیت جنسی نوجوانان مطلوب است اما آنها نگرش و باورهای منفی نسبت به این امر دارند. همچنین به زعم این پژوهش از نظر سن، جنس، مذهب، ساختار خانواده، وضعیت اقتصادی-اجتماعی و قومیت، در سطح دانش، نگرش و باورها تفاوت معناداری وجود ندارد. از این رو، اجرای برنامه‌ای ساختارمند^۲ در مدارس و همین‌طور در اختیار گذاشتن منابع مناسب برای آموزش والدین پیشنهاد شده است. نتایج پژوهش کراتیویکوت^۳ (۲۰۱۶) با عنوان "همکاری بین والدین و مدرسه در تربیت جنسی و آماده‌سازی خانواده‌ها" با استفاده از مصاحبه‌های گروه‌های کانونی و نمونه‌گیری معیاری به جمع‌آوری داده پرداخته بود. معلمان آموزش عمومی، والدین دانش‌آموزان دارای موقعیت اجتماعی متوسط و بالا، والدینی که در فعالیت‌های مدرسه‌ای به طور فعال شرکت می‌کردند، مشارکت‌کنندگان در پژوهش به شمار می‌آمدند. نتایج پژوهش نشان داد که مشارکت میان والدین و مدرسه در تربیت جنسی و آماده‌سازی خانواده‌ها روشی مهم برای تربیت شخصیت‌های بالغ، مسئولیت‌پذیر و اخلاقی است. اما به دلیل ارتباط ضعیف مدارس با والدین و ضعف همکاری و همراهی میان والدین و مدرسه در فرایندهای آموزشی و سازمانی این موضوع همچنان مساله برانگیز است. همکاری میان والدین و مدرسه می‌تواند اشکال مختلفی مانند، کار تیمی و مدیریتی، آموزش

1 . Hailu, Mergal, Nishimwe
2 . well-constructed
3 . Kratavičiūtė

والدین، جلسات مشاوره والدین، آموزش های غیررسمی، همکاری در پروژه و اقدامات ابتکاری را در بر بگیرد. فرم‌هایی فراهانی (۱۳۹۲) در پژوهشی با استفاده از روش توصیفی- تحلیلی به نقش والدین در تربیت جنسی و نقش مدرسه به عنوان مکمل در ۳ دوره ۷ ساله می پردازد. به زعم وی نقش خانواده در تربیت جنسی ۷ سال نخست شامل ایجاد عادات مطلوب جنسی، پاسخ به سوالات جنسی کودکان، کمک به شکل گیری هویت جنسی، و پیشگیری از برانگیختن احساس جنسی زودرس است. نقش والدین در این دوره بسیار چشم گیر و حائز اهمیت است. مهم ترین نقش خانواده در تربیت جنسی در ۷ ساله دوم شامل همکاری با مدرسه مانند تفاوت های میان دختر و پسر و مراقبت هایی است که والدین باید در روابط خود داشته باشند برای مثال در پوشش یا تماشای فیلم ها. در این زمینه باید روابط در هم تنیده ای به ویژه بین مریمان و والدین وجود داشته باشد تا بلوغ جنسی موثر اتفاق بیافتد. نقش خانواده در هفت سال سوم شامل پاسخگویی به مسایل دوره بلوغ، مانند قاعدگی، رویای خیس و مساله فضای مجازی و اینترنت است. مهم ترین وظیفه والدین در این دوره باید معطوف به هدایت جنسی و متعادل سازی گزینه جنسی باشد و نقش مدرسه بسیار چشم گیرتر و تاثیر آن بیشتر است.

با مروری بر پیشینه تحقیق و نیز ادبیات نظری، این مساله روشن می شود که پژوهش هایی به صورت غیرمستقیم و البته اندک بر همراهی و هم افزایی خانه و مدرسه در تربیت جنسی اشاره داشته اند و با وجود اهمیت پیوند میان خانه و مدرسه در تربیت جنسی هنوز تلاش جدی و جامعی در این خصوص انجام نگرفته است. این کمبود به دنبال شکست هایی که در اجرای برنامه درسی تربیت جنسی مدرسه محور در بسیاری از کشورها بدون حمایت و ارتباط با خانواده ها وجود داشته است، نمود بیشتری می یابد و در مقابل واگذاری کامل تربیت جنسی به خانواده ها نیز منطقی به نظر نمی رسد (هالیو، مرگال، نیشیمو و همکاران (۲۰۱۸)). در ایران اگر چه والدین در تربیت فرزندان خود نقش اساسی بر عهده دارند ولی در هنگام گفت و گو و بحث پیرامون مسایل جنسی دچار شرم و خجالت می شوند و برای عده ای نیز این امر با ادب و تربیت منافات دارد و تعداد زیادی از آنها نیز دانش و مهارت لازم برای انتقال و توانمند کردن کودکان و نوجوانان خود در این زمینه را دارا نیستند (عسکری، میرزایی نجم آبادی، سعیدی رضوانی، اصغری نکاج، ۲۰۲۰). بنابراین، نقش تربیت جنسی مدرسه محور برجسته تر می گردد و همین طور الزام بر همراهی و هماهنگی این دو نهاد مهم و سرنوشت ساز، شفاف تر می گردد. این در حالی است که با وجود ارزش و اهمیت برنامه درسی تربیت جنسی خانه- مدرسه و بررسی ادبیات پژوهش در جغرافیای ایران، هنوز برنامه مدونی برای تربیت جنس خانه- مدرسه وجود ندارد؛ گواه این مدعا پژوهش های متعددی است که صرفاً به تربیت جنسی در مدرسه و سطوح تحصیلی (طاوسی، شفیع

آبادی، سلیمی بجستانی، ۱۳۹۹؛ بیگی، فقیهی، ناطقی، جولایی، ۱۳۹۷)، یا به طور انگشت شمار بر لزوم حضور خانواده در برنامه‌ها (اصغری نکاح، شریفی، عامل بارز، ۲۰۱۹) اشاره دارند. آنچه از پژوهش‌های مختلف برنامه درسی تربیت جنسی بر می‌آید، حاکی از آن است که صاحب نظران و پژوهشگران این گستره، پیشنهادهای جهت تدوین و طراحی برنامه درسی تربیت جنسی از زوایای گوناگون داشته‌اند و ابعاد و مؤلفه‌هایی برای آن ذکر نموده‌اند اما ژرف‌اندیشی پیرامون برنامه درسی تربیت جنسی - مدرسه نداشته‌اند. بی‌گمان لازمه برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه، استخراج مؤلفه‌ها و کنشگران آن است و کلی‌گویی و نبود انسجام و غفلت از توجه به این مهم، از جمله کاستی‌هایی پژوهش‌های انجام گرفته در این زمینه است. با توجه به اینکه پژوهش‌های انجام شده در خصوص برنامه درسی تربیت جنسی به بررسی همه جانبه مؤلفه‌ها و کنشگران برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه نپرداخته‌اند (اصغری نکاح، شریفی، عامل بارز، ۲۰۱۹؛ فرمهینی فراهانی، ۱۳۹۲)، در یک بررسی دقیق به کندوکاو آثار پژوهشی معتبر مرتبط پرداخته شد که این امر می‌تواند سرآغازی بر تولد و تکوین برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه گردد، بر همین اساس، این پژوهش می‌تواند نقطه عطفی برای شکل‌گیری برنامه درسی تربیت جنسی باشد که مشارکت جدی و چندجانبه خانواده‌ها را در تربیت جنسی مدرسه‌ای می‌طلبد. در این پژوهش کنشگران برنامه درسی معادل مشارکت‌کنندگان بالقوه و مراد از مؤلفه‌ها، مقوله‌ها و مؤلفه‌های کلیدی است که باید در برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه لحاظ گردد. هدف از این پژوهش پاسخ به این سوال است که در یافته‌های پژوهشی مختلف در ایران، کدام کنشگران جهت مشارکت در برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه مورد تاکید قرار گرفته‌اند و مؤلفه‌های برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه چگونه تبیین شده‌اند؟

روش

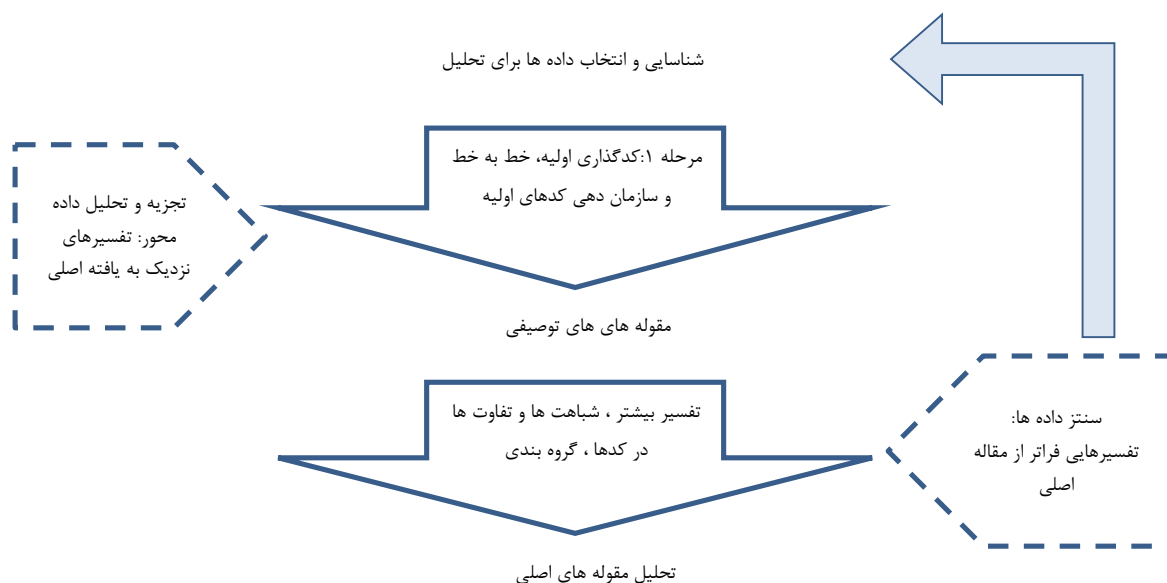
پژوهش حاضر از لحاظ هدف از نوع کاربردی، رویکرد پژوهش کیفی و از نوع سنتزپژوهی است. سنتزپژوهی که در برخی موارد معادل فراتحلیل کیفی نیز به کار می‌رود شامل ترکیب ویژگی‌ها و عوامل خاص ادبیات تحقیق است. سنتزپژوهی سعی دارد تحقیقاتی را که پوشش می‌دهد، تحلیل کرده و تعارضات موجود در ادبیات آن را حل نماید و موضوعات اصلی را برای تحقیقات آینده مشخص کند (کوپر، هِجز، ۲۰۰۹). در این روش دانسته‌های مطالعات مختلف و شاید پراکنده که می‌توانند با نیازهای خاص میدان عمل مرتبط باشند، گردآوری می‌شوند سپس این دانسته‌ها با هم پیوند یافته و کل مجموعه دانش حاصله در قالبی متناسب با نیازهای کنونی، مورد ارزیابی، سازماندهی مجدد و تفسیر

قرار می‌گیرند. از این رو، در این روش صرف کنار هم قرار دادن دانش‌های قبلی مدنظر نیست؛ بلکه بر ترکیب یافته‌های گوناگون در چارچوبی مشخص که روابطی جدید را در پی دارد، مورد تاکید است (شورت، ۱۳۹۸). در این پژوهش نیز با ترکیب یا برهم زدن مولفه‌ها، چیدمان جدیدی از مولفه‌ها ارائه می‌شود.

جهت افزایش و بررسی اعتبار پژوهش، به منظور اطمینان از نحوه کدگذاری از یک ارزیاب برای کدگذاری مجدد یافته‌ها استفاده شد. همین طور وجود شاخص‌های معین و قابل دفاع برای انتخاب مطالعات ورودی و گستردگی جستجو برای یافتن مطالعات پیرامون موضوع تحقیق، باعث افزایش اعتبار سنتز پژوهی می‌گردد (اروین و همکاران، ۲۰۱۱) که توضیحات بیشتر در بخش‌های دیگر این مقاله، گواه پیگیری این فرایند در پژوهش است. در تمامی روش‌های پژوهش کیفی، بیان شفاف آنچه انجام شده است بخشی از اعتبار تحقیق را تشکیل می‌دهد. در سنتز پژوهی نیز توصیه می‌شود که تمامی قسمت‌ها یعنی شیوه گردآوری آثار پژوهشی، عناوین آثار ورودی، شیوه بررسی کیفیت و نحوه ترکیب اطلاعات به صورتی گویا در دسترس سایر محققان قرار گیرد. داشتن شفافیت و صحت، اعتبار گزارش نهایی را به حداکثر می‌رساند. به منظور ایجاد شفافیت باید نمودار یا جدولی از مطالعات مورد بررسی تهیه شود و مراحل طی شده تا مرور آخرین مقاله و البته دلایل کنار گذاشتن برخی از آثار پژوهشی توضیح داده شود (شروود، ۱۹۹۷: ۳۴). در این پژوهش نیز کلیه مراحل ورود و خروج آثار پژوهشی و دلایل آن به طور گویا هم در قالب نمودار و هم به صورت تفصیلی ارائه شده است.

در پژوهش حاضر از روش ارائه شده توسط ساسکویس، هان و رودلا^۱ (۲۰۱۹) استفاده شد. در این روش دو مرحله اصلی پیگیری شده است. اولین گام تحلیل داده محور^۲ است که به طور کلی کدگذاری اولیه، بررسی مقالات و سازماندهی کدهای اولیه صورت گرفته است و مرحله دوم، سنتز و ترکیب داده‌های به دست آمده است که فرایند مقایسه و تحلیل را شامل می‌شود تا در نهایت به پژوهشگر، درک جدیدی از داده‌ها ارائه کند. در این روش امکان بازگشت مجدد به مرحله اول پژوهش پس از مشخص شدن مقوله‌های اصلی به دلیل پویایی آن وجود دارد. شکل ۱ گویای مراحل انجام سنتز پژوهی می‌باشد که در ادامه توضیحاتی متناسب با هر مرحله در فرایند این پژوهش ارائه شده است.

1 . Suškevičs, Hahn & Rodela
2 . data-driven analysis

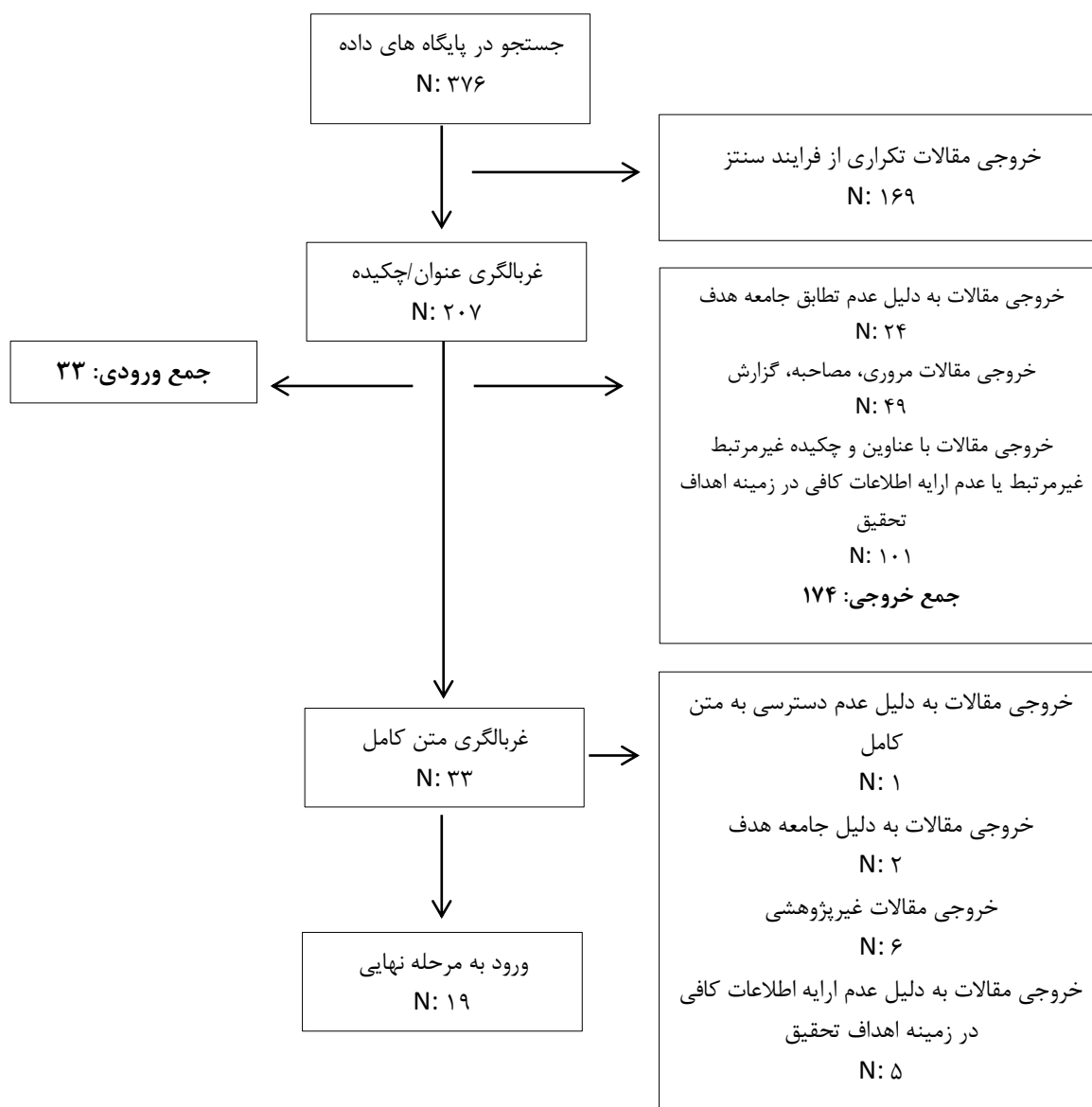
شکل ۱. مراحل سنتز پژوهشی در پژوهش حاضر

• شناسایی و انتخاب داده‌ها برای تحلیل

این مرحله به جستجوی منابع مربوط با نیاز اصلی پژوهش اختصاص دارد. از این رو، ابتدا کلیه آثار پژوهشی معتبر در حوزه تربیت جنسی در ایران انجام شده بود شناسایی شدند. کلیدواژه‌های "تربیت جنسی"، "برنامه درسی تربیت جنسی"، "تربیت جنسی مدرسه محور"، "تربیت جنسی خانه محور"، "تربیت جنسی خانواده محور" و "تربیت جنسی خانه-مدرسه" در پایگاه‌های اطلاعاتی نورمگز، مگیران، پایگاه استنادی علوم جهان اسلام در بازه‌های زمانی ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۹ جستجو شدند. برای فراهم آوردن اطلاعات مورد نیاز در این بخش از کاربرد طراحی شده توسط محقق برای ثبت و گزارش اطلاعات پژوهش‌های اولیه استفاده گردید. این ابزار با توجه به اطلاعات مورد نیاز از پژوهش‌های اولیه از دو بخش اطلاعات کتابشناختی و اطلاعات لازم برای یافته‌ها تهیه شد. در بعد کتاب‌شناختی اطلاعاتی مانند عنوان اثر، نوع اثر، نویسنده، محل و تاریخ چاپ و در بخش یافته‌ها به ثبت موارد مرتبط با اهداف تحقیق پرداخته شد. با بررسی در پایگاه‌های داده ۳۷۶ پژوهش شناسایی شد، که ۱۶۹ مقاله به دلیل یکسان بودن از فرایند سنتز خارج شدند و ۲۰۷ مقاله به مرحله بررسی عنوان و چکیده وارد شدند. در بررسی عنوان و چکیده، ۱۷۴ اثر به دلایل عدم تطابق جامعه هدف، نوع اثر (مروری، مصاحبه، گزارش)، غیرمرتبط بودن چکیده یا عدم ارائه اطلاعات کافی از فرایند سنتز خارج شدند و ۳۳ مقاله به مرحله غربالگری متن کامل وارد شدند. در این مرحله نیز ۱۴ اثر به دلایل عدم دسترسی به

متن کامل، مقالات غیرپژوهشی و عدم ارایه اطلاعات کافی خارج شدند و ۱۹ مقاله وارد مرحله بررسی و تحقیق شدند.

نمودار ۱ نشانگر فرایند جستجو، غربالگری و ورود به مرحله مرور نهایی می باشد.

نمودار ۱. فرایند غربالگری و سنتز نهایی مقالات

تجزیه و تحلیل داده محور:

• کدگذاری، و سازمان دهی کدهای اولیه

در این مرحله از پژوهش، کلیه آثار پژوهشی که به مرحله اول سنتز وارد شدند به دقت مورد تحلیل قرار گرفتند و مواردی که مرتبط با هدف پژوهش یعنی کنشگران و مؤلفه‌های برنامه درسی تربیت جنسی خانه - مدرسه بود، استخراج شد. در این بخش به منظور سازماندهی کدهای استخراج شده اولیه، از تکنیک دسته بندی^۱ یافته‌ها و تکنیک فراتلخیص^۲ استفاده شد. در دسته بندی، ایده‌ها یا موضوع‌های مورد نظر، شناسایی و استخراج شده و در دسته‌های مشخصی قرار می‌گیرند. در کنار این روش، فراتلخیص نیز در فرایند استخراج، مجزاسازی، ویرایش، گروه بندی و در نهایت خلاصه سازی یافته‌های متنی استفاده گردید. یکپارچه سازی یافته‌ها در فراتلخیص، تنها کار تکنیکی نیست، بلکه فرایندی است که برای رسیدن تیم پژوهشی به نوعی اجماع، که قبل از مرحله نهایی سنتز به آن نیازمندند (سندوفسکی، باروسو، ۲۰۰۷). این امر به تیم کمک کرد تا بر مشابهت‌ها، تفاوت‌ها، میزان و شدت مقوله‌ها متمرکز شوند. در این مرحله جدول توصیفی از اطلاعات اولیه مورد نیاز هر اثر (شامل کدمقاله، عنوان اثر، نام نویسنده یا نویسندگان و سال چاپ، نوع اثر و یافته‌های مرتبط با کنشگران و مؤلفه‌های برنامه درسی تربیت جنسی خانه - مدرسه) تهیه گردید. جدول شماره ۱ داده‌های اولیه استخراج شده را نشان می‌دهد که گستره این جدول مشمول سنتز پژوهی شده است.

جدول ۱. جدول توصیفی داده‌های اولیه استخراج شده

کد مقاله	عنوان اثر پژوهشی	نام محقق/محققین	نوع سند	ایده اصلی مقاله
IN1	اثر بخشی آموزش مؤلفه‌های تربیت جنسی به مادران بر اضطراب دختران پایه پنجم و ششم شهرستان قدس	طاوسی، شفیع آبادی، سلیمی بجستانی (۱۳۹۹)	مقاله علمی پژوهشی	مؤلفه‌ها: آشنایی با مؤلفه‌های بلوغ و تغییرات جنسی، تغییرات جسمی و روانی دوره بلوغ بر اساس اصول روانشناسی رشد، روش‌های صحیح ارتباط با نوجوانان با توجه به تغییرات بلوغ، بهداشت جنسی و پیشگیری از انواع مشکلات ناشی از تغییرات بلوغ، مفهوم عشق و عشق ورزی در دوره نوجوانی کنشگران: والدین، مادر

1 . Classification
2 . meta-summery

مؤلفه‌ها: آشنایی با اهداف ازدواج، ملاک انتخاب همسر و تشکیل خانواده، رابطه مناسب با همسر، استحکام خانواده، دوری از انحراف جنسی، سلامت جنسی خانواده، خویشتن داری از محرکات جنسی، حفظ شخصیت افراد، زهد، نحوه پوشش، دقت در معاشرت، توجه به ارزش های اجتماعی و سالم سازی فضای اجتماعی، تبعیض جنسیتی، ایمان، پرهیز از تحریک میل جنسی، عفاف اجتماعی، هویت جنسی، وظایف در قبال والدین، حیا، تکالیف شرعی، پیشگیری از تحریک زودرس، تغییرات جسمانی بلوغ، وظایف دینی، سن تکلیف، آگاهی از انحرافات جنسی، وظایف در قبال والدین، احکام دوره بلوغ، روش های امر به معروف و نهی از منکر، عوامل بلوغ زودرس، تغییرات جسمی و روانی

آشنایی با اهداف تشکیل خانواده، ملاک انتخاب همسر، فواید و آفات ازدواج، ویژگی های مرد و زن مناسب برای انتخاب همسر، اهداف ازدواج، جهت دهی به عشق، ازدواج موقت، عشق انحرافی

کنشگران: والدین(دوره کودکی)، معلمان(دوره نوجوانی)، مربیان آموزش خانواده(دوره جوانی و میانسالی)

مؤلفه‌ها: اجازه برای ورود به اتاق والدین، آداب استحمام و غسل، برهنه نشدن در حضور فرزندان، جدا بودن بستر خواب از والدین، خودداری از بوسیدن و بغل کردن کودک نامحرم بزرگتر از پنج شش سال، پرهیز از خودارضایی، کفر بودن همجنس بازی(لواط و مساحقه)، زنا و گناه کبیره ارتباط نامشروع با جنس مخالف، تشبه به جنس مخالف(ترنس ها)، تمایل به پوشش و زینت جنس مخالف،

کنشگران: والدین

مؤلفه‌ها: دانش (سنت ها و آداب و اعتقادات، شناخت قواعد و هنجارهای تعیین کننده رفتار جنسی، میراث فرهنگ، فرهنگ ایرانی- اسلامی، تفاوت های جنسیتی، مفاهیم اخلاقی مانند حیا، عفاف، محجوبیت، شناخت تکالیف و مسئولیت پذیری)

نگرش(درک ارزش های اخلاقی و احترام به هویت جنسی خود، احساس حضور در برابر خدا، شرکت در مراسم عبادی و درک آفرینش هدفمند مبتنی بر تفاوت های جنسی و توجه به ابعاد روحانی و معنوی در تربیت جنسی)

مهارت(مهارت زندگی مانند مهارت های ارتباطی، مهارت تصمیم گیری و تفکر، مهارت بهداشت و سلامت جنسی، خودآگاهی، مشارکت و همکاری، مهارت اعتماد به نفس و خودباوری و افزایش قابلیت های عمومی مانند امر به معروف و نهی از منکر جهت کاهش آسیب ها و کج روی های اخلاقی

کنشگران: متخصصان تربیت جنسی و معلمان

مقاله علمی پژوهشی

مقاله علمی پژوهشی

مقاله علمی پژوهشی

ارائه الگوی تربیت جنسی با تکیه بر دیدگاه‌های اندیشمندان مسلمان

IN2

مزیدی،
خدمتیان(۱۳۹۶)

بررسی احکام فقهی در زمینه تربیت جنسی

IN3

شیرازی فرح
عابدی سرآسیا،
محمدیان(۱۳۹۵)

بررسی برنامه درسی تربیت جنسی در دوره ابتدایی مبتنی بر دیدگاه معلمان و ارائه راهکارهای مطلوب از دیدگاه متخصصان

IN4

محمدبیگی، فقیهی
ناطق،
جولایی(۱۳۹۷)

<p>مؤلفه‌ها: چيستی تربیت جنسی، تمایلات و رشد جنسی کودک، رفتارهای جنسی در سنین مختلف کودکی، اهمیت فرهنگ در تفسیر رفتارهای جنسی کودک، تشخیص طبیعی یا غیرطبیعی بودن رفتار جنسی کودک، ملاک های طبیعی بودن رفتارهای جنسی، انواع رفتارهای جنسی در سنین مختلف، رفتارهای جنسی مشکل ساز، سواستفاده جنسی، تشخیص و راهکارهای پیشگیری، مراقبت های والدین، مسایل بلوغ، هویت یابی جنسی و انحرافات جنسی، آموزش خودمدیریتی، قوانین لمس، شناخت نواحی خصوصی بدن،</p>	<p>مقاله علمی-پژوهشی</p>	<p>بررسی تأثیر آموزش جنسی بر افزایش دانش جنسی والدین و احساس کفایت آنان</p> <p>رشید، حسینی اصل نظزلو(۱۳۹۶)</p>	<p>IN5</p>
<p>کنشگران: والدین</p> <p>مؤلفه‌ها: اجازه گرفتن برای ورود به اتاق یا محل خواب والدین، نخوابیدن فرزندان در اتاق خواب والدین، تشخیص و رفتار صحیح با نامحرم، نخواباندن کودکان در یک بستر، پرهیز از قرار گرفتن در محیط تحریک کننده، چشم چرانی، اختلاط آزاد دختران و پسران، آداب پوشش، مزایای ازدواج</p>	<p>مقاله علمی-پژوهشی</p>	<p>بررسی جایگاه آموزه‌های قرآنی و حدیثی در تربیت مطلوب جنسی جوانان</p> <p>محموظلی موسوی، جعفرنژاد(۱۳۹۴)</p>	<p>IN6</p>
<p>کنشگران: والدین، نهادهای دینی</p> <p>مؤلفه‌ها: ویژگی های دوران بلوغ و نوجوانی از نظر جسمی، ذهنی، عاطفی و روانی، نشانه های بلوغ جنسی در دختران و پسران، خطرات و آثار منفی بیماری های مقاربتی، ویژگی های یک ازدواج موفق و همسر مناسب، فیزیولوژی دستگاه تولید مثل در مردان و زنان، روش های مناسب کنترل غریزه جنسی، حد و مرز ارتباط مشروع دو جنس، نحوه پوشش، آرایش، حجاب و دستورات دینی، تاثیر گروه همسالان در سلامت و انحراف جنسی، رعایت مسایل دینی و شرعی ویژه دختر و پسر، گناهان کبیره انحراف جنسی، خطرات و پیامدهای منفی دوستی های خیابانی، هویت جنسی دختر یا پسر بودن، رعایت نکات بهداشتی بلوغ</p>	<p>مقاله علمی-پژوهشی</p>	<p>بررسی ضرورت وجودی و چگونگی توجه به تربیت جنسی در برنامه ی درسی مقطع متوسطه از دیدگاه دبیران و دانش آموزان</p> <p>امینی، تمنایی فر، پاشایی(۱۳۹۰)</p>	<p>IN7</p>
<p>کنشگران: معلمان و دانش آموزان</p> <p>مؤلفه‌ها: سواد رسانه ای و شناخت شبکه های اجتماعی، آموزش استفاده صحیح از فضای مجازی، تفاوت بین دختر و پسر، دنیای متفاوت زنان و مردان، پیشگیری از قرار دادن خود در معرض سواستفاده های جنسی، خودارضایی، اثرات مخرب هرزه نگاری، اهمیت حجب و حیا، عوامل روسپی گیری، شناخت جنبه های فیزیولوژیکی مسایل جنسی، ابعاد عاطفی، هیجانی و ارتباطی مسایل جنسی، مسایل بلوغ، تفاوت های جنسیتی، ساختمان کار و اعضای تناسلی، فرهنگ فضای سایبری و دنیای آن لاین، فرصت ها و تهدیدات فضای مجازی، معرفی سریال ها و انیمه ها و کلیپ های پرمحتوای فرهنگی، معرفی اوقات فراغت ارزشمند، اهمیت ارزش های گروهی و عرفی ساختن هنجارها</p> <p>کنشگران: خانواده، معلمان، نهادهای غیررسمی</p>	<p>مقاله علمی-پژوهشی</p>	<p>پیشگیری از بزه دیدگی جنسی در شبکه های اجتماعی</p> <p>رضوی فرد، رباط جزی، عمرانی(۱۳۹۷)</p>	<p>IN8</p>

مؤلفه‌ها: تمایل جنسی بخشی از زندگی طبیعی، ازدواج و اصول عفت، محجوبیت و شرم و حیا، خانواده و فرزند صالح، حیای چشم، پاکدامنی، استحکام کانون خانواده، حجاب و پوشش، حیای چشم، دانش سلامت جنسی، انگیزش و بینش شخصی، جنسیت (برابری و تساوی جنسیتی، رهایی از تبعیض جنسی، احترام به تفاوت‌های جنسیتی)، انسجام بدنی، امنیت جنسی (شناسایی رفتارهای بهبود دهنده سلامت، کاهش دهنده مشکلات جنسی، پرهیز، اجبار، سواستفاده، آزار و تجاوز جنسی، شناسایی عفونت‌ها و بیماری‌های جنسی) و جهت‌گیری جنسی (شناسایی جهت‌گیری جنسیتی بر مبنای نوع جنسیت بدون تبعیض و با احترام به حقوق دیگران)

دانش جنسی (شناسایی ارزش لذت جنسی به شیوه مسئولانه و مطمئن در حوزه ازدواج شرعی)

کشف ارزش‌های شخصی، خانواده، جامعه در حیطه آموزش‌های اسلامی

کنشگران: معلمان، والدین، برنامه‌ریزان درسی، علمای دینی

مؤلفه‌ها: تفاوت میان دختران و پسران، ارزشمندی جنس مخالف، تفاوت دختران و پسران در حوزه اخلاق و فیزیولوژی، داشتن شخصیت قوی و مراقبت از بدن، هویت جنسی، نقش آموزی جنسیتی متناسب با جنس، نه گفتن، برو، بگو، اندام‌های خصوصی بدن و تعلق‌شان به ما، چه کسانی امن هستند، چه کسانی می‌توانند اندام خصوصی ما را ببینند و لمس کنند، ۵ خطر بزرگ: نگاه پرخطر، لمس پرخطر، بغل پرخطر، حرف پرخطر، عمل پرخطر، انواع تماس: تماس سبز (حلقه محبت)، تماس قرمز (خارج از حلقه محبت، می‌تواند تماس سبز به قرمز تبدیل شود)، تماس زرد (تماس‌های معمول کودک)، آزارهای جنسی و آزاردهنده‌های نزدیک و دور، رازهای فاش‌شدنی،

کنشگران: دانش‌آموزان

مؤلفه‌ها: شیوه‌های کنترل و تعدیل‌گریزه جنسی، تاثیر دوست در سلامت یا سقوط اخلاق جنسی، خطرات و امراض جنسی، مسایل دینی مربوط به تعدیل جنسی برای نوجوانان قبل از ازدواج، شرایط همسر خوب از نظر اسلام، مسایل شرعی در رابطه با بلوغ و تکلیف، خطرات و مفاسد بی‌بند و باری جنسی

کنشگران: دانش‌آموزان

مؤلفه علمی پژوهشی

مؤلفه علمی پژوهشی

مؤلفه علمی پژوهشی

IN9
پیش‌فرض‌های برنامه‌ی درسی
آموزش سلامت جنسی از منظری
اسلامی
محمدی،
مرزوقی (۱۳۹۱)

IN10
تاثیر آموزش تربیت جنسی بر
هویت جنسی کودکان ۷ تا ۱۱
سال شهر شیراز
یزدانی، سهرابی
شگفتی (۱۳۹۷)

IN11
تحلیل رابطه بین سبک زندگی و
تربیت جنسی نوجوانان شهر
زاهدان با نگاهی به پیش‌گیری از
جرم
بامری،
سالارزایی (۱۳۹۷)

<p>مؤلفه‌ها: بلوغ، انواع انحرافات جنسی، شناخت هویت جنسی خود، روش ارضای صحیح و بهنجار غریزه جنسی (ازدواج موقت و دائم)، رفتارهای نابهنجار جنسی، زمینه‌های تحریک کننده جنسی و پیشگیری از آن، آداب اجازه گرفتن برای ورود به اتاق والدین، آداب پوشش در مقابل دیگران، جلوگیری از دست زدن به آلت تناسلی خود و دیگران، بوسیدن و در آغوش کشیدن کودک نامحرم، بستر جدای کودک، رعایت بهداشت ادرار و مدفوع، پرورش فضایل اخلاقی (حیا، عفت، غیرت)</p>	<p>مقاله علمی پژوهشی</p>	<p>قبادیان، دهقان، شمخانی (۱۳۹۶)</p>	<p>تربیت جنسی کودکان و نوجوانان با رویکرد اسلامی بستری برای پیشگیری از جرائم و انحرافات</p> <p>IN12</p>
<p>کنشگران: خانواده</p> <p>مؤلفه‌ها: حریم خصوصی و فضای خصوصی، مطابق فرهنگ اسلامی ایرانی، هویت جنسی، نقش‌های هویت جنسی، بهداشت فردی، ارتباط با والدین و اعتماد به آنها، قاعده‌های دوستی، بلوغ و علایم آن و رعایت بهداشت فردی</p>	<p>مقاله علمی پژوهشی</p>	<p>حاجی قربانی (۱۳۹۶)</p>	<p>تدوین بسته آموزشی بومی تربیت جنسی کودکان دوره ابتدایی و بررسی اثربخشی آن بر رشد دانش و مهارت پیشگیری از آسیب اجتماعی</p> <p>IN13</p>
<p>کنشگران: متخصصان روانشناسی، دانش آموزان</p> <p>مؤلفه‌ها: سواد رسانه‌ای، پاسخ به شبهات و سوالات نوجوانان، مواجهه صحیح با سواستفاده جنسی، راهبردهای خویش‌تنداری جنسی نوجوانان،</p> <p>کنشگران: معلمان</p>	<p>مقاله علمی پژوهشی</p>	<p>سعیدی رضوانی، غلامی، باقری (۱۳۹۸)</p>	<p>شایستگی‌های کانونی مربی تربیت جنسی</p> <p>IN14</p>

مؤلفه‌ها: بلوغ جسمی و جنسی (قاعدگی، انزال شبانه، تولید مثل)، تحولات روان شناختی بلوغ و نیازهای آن، تفاوت های روان شناختی دختر و پسر، خودپنداشت، احکام بلوغ، ارزش ها، تعارض نیازها در برابر ارزش ها، انواع ارتباط و مرزها، مسئولیت پذیری متقابل در هر رابطه، دوستی و معیارهای انتخاب دوست، رابطه دختر و پسر، پایه سازی برای ازدواج (ملاک انتخاب همسر و هدف گذاری و برنامه ریزی برای تشکیل خانواده، ازدواج زود هنگام، ازدواج ناهمگون، آشنایی کوتاه مدت)، مهارت های فردی و زندگی، اجتماعی در تربیت جنسی (خودآگاهی و خودشناسی، حرمت خود، مهارت ارتباط موثر، مهارت تصمیم گیری و حل مساله در انتخاب رابطه ها و رفتارهای جنسی، مدیریت هیجان ها) انواع سو استفاده جنسی، خشونت جنسی، تجاوز، احساسات مربوط به آن (احساس گناه، خجالت، قربانی بودن، مجرم بودن)، نشانه های افراد سلطه جو در رابطه، تفکر نقاد، روش های پیشگیری در محیط پرخطر، اقدامات بعد از حادثه، روش های کمک گرفتن و منابع یاری رسان، فشارهای گروه همسالان، مهارت نه گفتن، ابراز وجود، مهارت خویشتنداری جنسی، خودارضایی (دیدگاه های پزشکی، روانشناسی، دینی)، ارزش های فرهنگی، اخلاقی، شخصی و فرهنگی در رفتارهای جنسی، هویت جنسی، بهداشت جنسی، سلامت باروری، بهداشت فردی، خودمراقبتی، بهداشت قاعدگی، نهادهای یاری رسان، رفتارهای پرخطر جنسی، بیماری های جنسی، احکام دینی، هنجارهای اجتماعی- فرهنگی مرتبط با جنسیت، قانون و مسایل جنسی، تاثیر رسانه، ماهواره، هرزه نگاری، شبکه های اجتماعی، تشخیص منابع امن و ناامن در اینترنت، کنجکاوی های پرخطر، حریم خصوصی در زندگی شخصی و شبکه های اجتماعی، استفاده صحیح از شبکه های مجازی.

کنشگران: دانش آموزان

مؤلفه‌ها: شناختی (شناخت هویت و نقش جنسی، آگاهی از نحوه تعامل شایسته با جنس مخالف، شناخت نقش و ماهیت ازدواج و تولید مثل، فهم نقش حیا و عفت در جامعه و روابط بین فردی) عاطفی (تمایل و ارزش قائل شدن به جنس مخالف؛ ارزش قائل شدن به ازدواج و تولید مثل؛ پاسخ شایسته دادن به غریزه جنسی و ارضای غریزه جنسی از کانال های مشروع نظیر ازدواج؛ توجه به عفت و نکوهش بی شرمی) روانی (جهت گیری رفتاری متناسب با نقش جنسیتی؛ اقدام به ازدواج با فراهم شدن زمینه آن و طلب فرزند؛ رعایت حریم روابط در تعامل با جنس مخالف)

کنشگران: معلمان، علمای دینی

مؤلفه ها

مؤلفه ها

طراحی بسته آموزشی تربیت جنسی نوجوانان مبتنی بر فرهنگ ایرانی و اثربخشی آن بر خودکارآمدی اجتماعی خطرپذیری جنسی در دانش آموزان دختر متوسطه اول

رحمانی، عارفی،
افشاری نیا،
امیری (۱۳۹۷)

IN15

طراحی چارچوب برنامه درسی تربیت جنسی بر اساس مبانی تربیت اسلامی

قلتاش،
محمدجانی (۱۳۹۷)

IN16

خوبیستن داری و عفاف‌گرایی، آگاهی فرد از حکمت آفرینش غریزه جنسی، آگاه‌سازی نوجوانان از رعایت مسایل دینی و شرعی دختر و پسر، دوستی با افراد پایبند به حلال و حرام، آگاهی از پوشاندن اندام‌های جنسی، متفاوت بودن نیازهای جنسی افراد بر حسب سن، نحوه ارتباط باجنس مخالف، آگاهی فرد به مراحل رشد جسمی، آشنایی اولیه با مفاهیم جنسی، تفاوت جسمی و جنسی دختران و پسران، شناخت خصوصیات جنسی فرزندان، علایم بلوغ جنسی، مهارت خودمراقبتی، آگاهی از همسرشدن و پدر و مادر شدن، احترام به حریم خصوصی، رعایت نکات بهداشتی، روش‌های کنترل غریزه جنسی، مهارت‌های ارتباطی، تقویت شرم و حیا در قالب آرایه نکات تربیت جنسی، اینترنت پاک، اوقات فراغت مناسب، نظارت بر بازی‌ها و دوستان، ارزش‌ها و هنجارهای جنسی جامعه

کنشگران: والدین، مربیان و معلمان

مؤلفه‌ها: آموزش مسایل و احکام شرعی دوران بلوغ و پرورش پاکدامنی، آگاهی از عواقب انحراف جنسی، آداب معاشرت و ارتباط صحیح، معیارهای انتخاب دوست، مسایل بلوغ، نحوه استفاده از اوقات فراغت، تقویت نظارت درونی، احکام شرعی دوران بلوغ، تقویت ایمان و توجه دادن فرد به استمداد از خدا و اهل بیت، شناخت شان و احیای شخصیت معنوی، خودمحافظةتی در برابر سواستفاده جنسی، خطرات ناشی از معاشرت‌های آلوده با غیرهمجنس، عزت و کرامت انسانی خویش، پرهیز از برخورد ناصواب با غریزه جنسی، نکات بهداشتی دوره بلوغ، نحوه معاشرت با غیرهمجنس بر اساس تعالیم شرعی، آگاهی از حلال و حرام امور شرعی، معاشرت صحیح با همجنس، پرهیز از پیدایش و استمرار خیالات جنسی، پرهیز از محرکات جنسی، کنترل حواس پنجگانه از موقعیت‌ها، رفتارها و تخیلات تحریک‌کننده، آسیب‌های بهداشتی، جسمانی و روانی انحراف جنسی، آسیب‌های جسمانی، روانی و اخروی خودارضایی، شیوه‌های صحیح همسرگزینی، آمادگی برای ازدواج آگاهانه، آداب همسرمداری

کنشگران: معلمان، کارشناسان بهداشت و خانواده،

مدیران مدرسه، مشاوران

فصلنامه علمی پژوهشی

تربیتی، تاجیک
اسماعیلی،
خسروی (۱۳۹۸)

مطالعه کیفی تربیت جنسی نوجوانان و عوامل زمینه ساز آن با تاکید بر روابط میان فردی با والدین مطالعه موردی: دختران و پسران نوجوان دوره متوسطه ساکن شهر تهران

IN17

فصلنامه علمی پژوهشی

ابراهیمی هرستانی،
مهرام،
لیاقتدار (۱۳۹۴)

واکاوی برنامه درسی مغفول برای تربیت جنسی دانش آموزان پسر مقطع راهنمایی تحصیلی

IN18

مؤلفه‌ها: حوزه شناختی یا دانشی (شناخت خصوصیات و ویژگی‌های جنسی خود، شناخت تکالیف و وظایف و مسئولیت پذیری، شناخت مفاهیم اخلاقی و دینی مانند مفهوم حیا، حجاب، و عفاف و...-توجه به هدایت جنسی به عنوان جنبه مهم از آگاهی و اخلاق و آینده جنسی، اطلاع و آگاهی‌های لازم و گوناگون در خصوص موضوعات مربوط به حوزه تربیت جنسی، شناخت مبانی و رویکردهای گوناگون در تربیت جنسی، شناخت تفاوت‌های جسمانی و جنسی دختران و پسران، شناخت قواعد و هنجارهای تعیین کننده رفتار جنسی، شناخت هنجارهای مورد پذیرش جامعه در زمان معین، شناخت حدود روابط با جنس مخالف در عرصه های آموزشی، فرهنگی، علمی، اجتماع، آشنایی با سنت ها و اعتقادات گذشتگان در خصوص تربیت جنسی، آشنایی با عفاف و پاکدامنی، انتقال میراث فرهنگی با توجه به فرهنگ ایرانی-اسلامی) حوزه نگرشی یا بینشی (آفرینش هدفمند مبتنی بر تفاوت‌های جنسی در افراد و کشش درونی و فطری به جنس مخالف، توجه به جهت های الهی و خدایی در ساحت تربیت جنسی، -توجه به ابعاد روحانی و معنوی مسائل جنسی، احترام به ملیت و هویت جنسی خود، درک ارزش وجودی خویش به عنوان فردی در جنسیت خاص، اعطای بینش به افراد در برقراری رابطه با دیگران مبتنی بر اراده و اختیار، درک حد تعادل و دوری از افراط و تفریط در برخورداری از امیال، درک احساس درونی در انسان و احساس حضور در برابر خدا، درک هدف اصلی از ایجاد گزینه جنسی در نهاد انسانها مانند: آرامش، مودت، رحمت و مهربانی و-درک تفاوت‌های جنسی و جنسیتی و تفاوت‌های فیزیولوژی و روحی و روانی در دختر و پسر، **کنشگران: متخصصان تربیت جنسی و معلمان**

فصلنامه علمی-پژوهشی

محمد بیگی، فقیهی،
ناطقی (۱۳۹۶)

طراحی الگوی مطلوب برنامه
درسی تربیت جنسی در دوره
ابتدایی

IN19

سنتز داده‌ها: تفسیرهایی فراتر از مقاله اصلی

- تفسیر بیشتر، شباهت ها و تفاوت ها در کدها ، گروه بندی

در این مرحله با توجه به جدول توصیفی احصا شده داده های اولیه، ایده های اصلی آثار پژوهشی در کنار یکدیگر قرار گرفتند و مورد بررسی و مقایسه دقیق و چندمرحله ای قرار گرفتند. مقوله های تکراری و مشابه از فهرست حذف شدند و گروه بندی لازم میان مؤلفه‌های مشابه و نزدیک به هم به عنوان مقوله اصلی صورت گرفت. در این مرحله مقایسه و بررسی به طور دقیق در چندین مرحله انجام شد و تلاش بر آن بود تا مؤلفه‌های پایه و نزدیک به یکدیگر در قالب مقوله کلی تر طبقه بندی شوند. پس از چندین بار طبقه بندی و رفت و برگشت مقوله های فرعی، با هدف شکل گیری دقیق ترین و بهترین طبقه بندی، ۱۲ مقوله به دست آمد. سپس هر مقوله اصلی با

توجه به مقوله های فرعی شکل دهنده آن طبقه، نام گذاری شد. در این بخش جهت نامگذاری مقولات، تلاش شد تا استعاره های جدید در عین اختصار، بسیارزیرکانه تر، گسترده تر، واضح تر و معتبرتر از استعاره های مورد استفاده در مطالعات اولیه باشند. همین طور، عناصری که از سوی آثار پژوهشی جهت مشارکت در برنامه درسی تربیت جنسی خانه - مدرسه معرفی شده بودند، شناسایی و در کنار یکدیگر جمع شدند و میزان فراوانی هر یک مشخص گردید.

• تحلیل مقوله‌های اصلی

در این مرحله، محققان آنچه در فرایند سنتز پژوهی به عنوان یافته‌های پژوهش ظاهر شده است در قالب نمودار، تصویر یا جدول ارایه می کنند (اروین و همکاران، ۲۰۱۱) که البته در این بخش همچنان امکان بازبینی و تصمیم گیری برای تغییر در مراحل قبلی وجود دارد (کوپر، ۲۰۱۶). پژوهشگران متناسب با این مرحله، مقوله های ۱۲ گانه برنامه درسی تربیت جنسی خانه- مدرسه و همین طور کنشگران دخیل در این برنامه درسی را در قالب شکل ۲ و ۳ یکپارچه سازی کرده اند که در ادامه به تحلیل و تفسیر آنها برای فهم بهتر محققان و خوانندگان پرداخته شده است. مطابق با این مدل، در الگوی برنامه درسی تربیت جنسی خانه- مدرسه می بایست مؤلفه‌های مذکور همراه با کنشگران شناسایی شده، مورد تاکید قرار گیرند.

شکل ۲. چارچوب مؤلفه‌های برنامه درسی تربیت جنسی خانه -مدرسه

مقوله‌های ۱۲ گانه برنامه درسی تربیت جنسی خانه - مدرسه

• شریان حیاتی سلامت و بهداشت

یکی از مهم‌ترین مسائلی که مورد توجه اکثر پژوهش‌های بررسی شده قرار گرفته است، مبحث بهداشت و سلامت عمومی و تخصصی در حوزه تربیت جنسی است. پر واضح است که هدف، دانش و هنر پیشگیری از بیماری، حفظ و ارتقای تندرستی و توانمندی بشر با استفاده از تلاش دسته جمعی می‌باشد که ضمن در برگرفتن سلامت جنسی و باروری، پیشنیاز آن یعنی سلامت و بهداشت عمومی را شامل می‌شود. بر اساس مقوله احصاء شده، سلامت و بهداشت نه تنها مربوط به جسم می‌شود بلکه تامین رفاه و سلامت روان و اجتماع را نیز در بر می‌گیرد. در این بخش، هر عاملی که از نظر جسمی، روانی و اجتماعی فرد و سلامت وی را متاثر سازد نیز در این مقوله قرار گرفته است؛ زیرا شرایط و مقتضیات گوناگونی سلامت فرد و جامعه را تحت تاثیر قرار می‌دهد. به طور کل، دامنه شریان حیاتی سلامت و بهداشت شامل، ارزیابی اطلاعات، نگرش‌های مثبت و مهارت‌های مستمر به افراد جهت ارتقای سطح بهداشت فردی و عمومی مانند آداب دستشویی رفتن، حمام کردن، ورزش کردن؛ بهداشت دوران بلوغ، شکل‌گیری عادت‌های سالم و به طور اخص شناخت و پیشگیری و درمان رفتارها و بیماری‌های پرخطر جنسی و یا غربالگری‌های بهداشتی؛ سلامت و مراقبت‌های جسمی و جنسی باروری و یا بهداشت مادر و کودک، امور جمعیت و تنظیم خانواده، بهداشت و سلامت روان و اختلالات جنسی می‌شود. (کدمقالات: ۱، ۲، ۴، ۷، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۵، ۱۷، ۱۸ IN)

• تعرض تا تجاوز: از پیشگیری تا درمان

مقوله تعرض تا تجاوز: از پیشگیری تا درمان، طیف رفتارهای اجباری و فشارهای ناخواسته را شامل می‌شود؛ این رفتارها می‌تواند دامنه گسترده‌ای از کنش‌های عمومی مانند رفتارهایی که باعث آزار رساندن به دیگران چه به صورت روانی و چه جسمانی و همین‌طور کنش‌های جنسی را در بر گیرد. این دست‌آزارها می‌تواند در مدرسه، خانه، محیط اجتماعی، کاری یا مجازی اتفاق بیفتد. برای نمونه انواع قلدری^۱ها مانند قلدری جسمی (سیلی زدن، مشت زدن)، قلدری کلامی (تحقیر، فحش و ناسزا)، قلدری عاطفی (طرد کردن جایگاه فرد در میان دوستان)، قلدری رایانه‌ای (ارسال پیامک‌های آزاردهنده، تهدیدآمیز، تصاویر نامناسب)، قلدری جنسی (حرکات مبتذل، لمس بدن

1 . bullying

فرد، محتوای پورنوگرافی، تجاوز) و قلدری پیش‌داورانه (تمسخر و قضاوت بر اساس مذهب، نژاد و فرهنگ) در این مقوله جای گرفته‌اند. به دلیل اینکه همه قلدرها مثل هم نیستند و هریک سبک متفاوتی برای ترساندن و کنترل قربانیان خود استفاده می‌کنند، آمادگی و مهارت پیشگیری از قرار گرفتن در چنین موقعیت‌هایی، از مسایلی است که در میان مقوله‌های ۱۲ گانه برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه جای گرفته است. به طور اخص در امر جنسی، آزار جنسی^۱، سواستفاده جنسی^۲، تعرض^۳، خشونت جسمی و جنسی^۴، تجاوز جنسی^۵ در مقوله محوری تعرض تا تجاوز: از پیشگیری تا درمان جای گرفته‌اند. از این روی، این مقوله مواردی مانند چگونگی نه گفتن، شناخت و تشخیص انواع لمس، خودمحافظة، قوانین بدنی، انواع آزارهای جسمی و جنسی، انواع سواستفاده و خشونت، انواع تجاوز جنسی، اقدامات مناسب در زمان و بعد از حادثه را شامل می‌شود (کدمقالات: ۱۴، ۱۵، ۱۷، ۱۸، ۱۳، ۹، ۱۰، ۵، ۸، ۱۱).

• رشد، نمو و بالیدگی انسان در چرخه عمر

رشد^۶ فرآیندی است که جنبه کیفی داشته و فرد در طی رشد قابلیت‌های جدید جسمی، شناختی، عاطفی و اجتماعی کسب می‌نماید و در سراسر عمر اتفاق می‌افتد. هر انسانی الگوی رشدی منحصر به فرد دارد، اگرچه توالی‌های رشدی در انسان‌ها ثابت و مشخص است اما زمان بروز آن در هر انسان کاملاً فردی است و اینکه تغییرات رشدی متأثر از عوامل مختلف محیطی، ژنتیک و تجربیات فرد است. بالیدگی^۷ تغییراتی که بصورت کیفی در طی فرآیند رشد روی می‌دهد و فرد را از مرحله‌ای به مرحله دیگر هدایت می‌کند. مثلاً کودک با کسب توانایی راه رفتن بصورت مستقل وارد مرحله بالاتری از رشد به لحاظ کیفی شده و می‌تواند تعامل بیشتری با محیط داشته باشد. نمو^۸ نیز شامل تغییراتی کمی مانند رشد طولی بدن که در طی رشد روی می‌دهد می‌شود. به نظر می‌رسد که رشد هم تغییرات کمی و هم تغییرات کیفی یعنی نمو و بالیدگی را در بر می‌گیرد.

- 1 . exual harassment
- 2 . sexual abuse
- 3 . assault
- 4 . sexual violence
- 5 . rape
- 6 .development
- 7 . maturation
- 8 . growth

متناسب با آن چه توضیح داده شد، این مقوله صرفاً محدود به تغییرات جسمانی و شناخت آن نیست بلکه ابعاد روانی، اجتماعی و هیجانی را نیز در بر می‌گیرد که حاوی مقولات فرعی مراحل رشد انسان، تفاوت‌ها، ویژگی‌ها و ساختار جسمی و جنسی بدن دختر و پسر، شناخت نام اندام‌های جنسی و باروری، مراحل باروری و چرخه زندگی، علایم بلوغ، تغییرات جسمی و هیجانی و نگرش مثبت به تغییرات خود می‌باشد. (کدمقالات: ۱، ۲، ۷، ۸، ۱۰، ۱۲، ۱۳، ۱۵، ۱۷، ۱۸، ۱۹ IN)

• شبکه ارتباطی انسانی: من به توان ما

ارتباط برقرار کردن یکی از نیازهای مهم بشر است. بدون ارتباط ما نمی‌توانیم زندگی کنیم زیرا محبت کردن، تبادل افکار و اعتقادات، تبادل اطلاعات، در میان گذاشتن احساسات (اندوه و خوشحالی)، حل کردن مسائل، درک کردن دیگران، همگی از طریق ارتباط بین انسان‌ها میسر می‌شود؛ از این روی ما در شبکه‌ای از ارتباطات به سر می‌بریم. این شبکه، از خانواده، دوستان، محله و مدرسه شروع می‌شود و بعد با کمک رسانه‌های جمعی، کل جامعه و سراسر جهان را در بر می‌گیرد. به نظر می‌آید نحوه تکوین فردیت ما تا حد زیادی به میزان موفقیت ما در ساختن و تقویت این شبکه وابسته است؛ این امر در گستره تربیت جنسی نیز صادق است زیرا فقدان یا کمبود روابط اجتماعی یا وجود روابط اجتماعی مخرب، می‌تواند سلامت جسمی، روانی و جنسی کودک یا نوجوان را به خطر بیاندازد. بنابراین در مقوله شبکه ارتباطی انسانی: من به توان ما، مقوله‌های فرعی ارتباط والدین و فرزندان، نقش والدین، تاثیر خانواده و دوستان بر رفتارهای جنسی، نقش‌ها و مسئولیت‌های اعضای خانواده نسبت به یکدیگر، اهمیت ازدواج و تشکیل خانواده، ملاک‌های انتخاب همسر، شیوه‌های برقراری ارتباط و گفت و گو با خودشان و نزدیک و دیگر افراد، حریم روابط در تعامل با جنس مخالف، معاشرت صحیح با همجنس، تفاوت میان روابط سالم و اجباری و به طور کل چپستی و چگونگی زیستن در حلقه ارتباطات مدنظر است. (کدمقالات: ۷، ۹، ۱۱، ۱۳، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹ IN)

• مهارت‌های بهزیستن

مقوله مهارت‌های بهزیستن، در واقع نوعی تمرین‌های رفتاری است که به مناسب‌ترین واکنش‌ها و رفتارهای افراد در موقعیت‌های مختلف زندگی کمک می‌کنند. مهارت‌هایی که فرد را قادر می‌سازند که به طور موثر با مقتضیات و کشمکش‌های زندگی رو به رو شود. در واقع بسیاری از شکست‌ها، ناکامی‌ها و مشکلاتی که افراد در زندگی خود تجربه

می‌کنند به خاطر وجود نقص‌هایی است که در این زمینه دارند. مهارت‌های بهزیستن، ویژگی‌هایی نیستند که به طور ذاتی در افراد وجود داشته باشند بلکه نیازمند آموزش و تمرین بسیار در موقعیت‌های مختلف هستند. برای نمونه اینکه فرد بتواند به شناخت دقیق و درستی از خود دست پیدا کند یا سعی کند راه حل‌های موثر و سازگارانه‌ای برای مسائل زندگی روزمره خود پیدا نماید و احساسات و نیازهای خود و دیگران را به درستی تشخیص دهد و بپذیرد، همگی در زمره مهارت‌های بهزیستن قرار دارند. به طور اخص، این دست مهارت‌ها از زمینه تربیت جنسی جدانشدنی هستند؛ توانمندی در داشتن انتخاب‌های خوب، توانایی تصمیم‌گیری جنسی و شناخت پیامدهای هر تصمیم، توانایی ابراز وجود و جراتمندی در نه گفتن، احترام به خود و همه افراد از هر جنس، نژاد و فرهنگ همگی در پیشگیری، کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای پرخطر جنسی و رفتارهای خشونت‌آمیز تاثیرگذار هستند. (کدمقالات: ۴، ۵، ۸، ۱۵، ۱۸، ۱۹IN)

• ارزش‌مداری و نقش‌آفرینی معنویت

افراد یا گروه‌های انسانی عقاید مختلفی درباره آنچه مطلوب، مناسب، خوب یا بد است دارند. این امر نمایانگر جنبه‌های اساسی تنوع در فرهنگ و نشان‌دهنده تاثیر ارزش‌های مختلف در زندگی انسان است. مذهب، معنویت و اخلاق به عنوان اموری ارزشی منجر به هدفدار بودن زندگی و احساس خودارزشمندی مثبت می‌شود. از دیدگاه اسلامی، مقصود از تربیت جنسی این است که افراد را به گونه‌ای تربیت کنیم که وقتی به سن بلوغ رسیدند حلال و حرام را در مسایل جنسی تشخیص دهند؛ از بی بندوباری بپرهیزند و راه و رسم عفت اسلامی خلق و خوی آن‌ها باشد. همین طور فرد، نیاز جنسی را به عنوان هدیه‌ای از سمت خدا محترم شمارد و در جهت دادن به فعالیت جنسی مشروع (ازدواج) کوشش نماید. در مقوله ارزش‌مداری و نقش‌آفرینی معنویت، عفاف به عنوان پوشش درونی، حجاب به معنای پوشش بیرونی و غیرت به عنوان فضایل اخلاقی در مدیریت گزینه جنسی مهم تلقی می‌گردد و این الزام برای فرد وجود دارد که در انجام کارها مطابق با دستورات دینی و در چارچوب آن عمل نماید تا از به وجود آمدن اثرات مخرب در سطح جامعه جلوگیری شود و خوشبختی دنیا و آخرت را برای خود فراهم کند. مطابق با این مقوله، چگونگی رفتار صحیح با نامحرم، نحوه پوشش، شناخت تکالیف شرعی و احکام دوره بلوغ، تقویت ایمان و معنویت و استمداد از خدای متعال، نگرش مثبت به ارزش‌های اسلامی، دانش نسبت به گناهان کبیره جنسی و پیشگیری از قرار گرفتن در موقعیت‌های تحریک برانگیز، چارچوب‌ها و تعهدات اخلاقی وجود دارد. (کد مقالات: ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹IN)

• فعل جنسی

مقوله فعل جنسی به عنوان یکی از مقولات ۱۲ گانه مؤلفه‌های برنامه درسی تربیت جنسی خانه- مدرسه، بیانگر آشنایی با مسایل پایه‌ای مانند چیستی تربیت جنسی، تفاوت میان آموزش جنسی و تربیت جنسی، تشخیص رفتار جنسی طبیعی و غیرطبیعی، راهبردهای خویشتن داری جنسی، دور نگاه داشتن کودکان از تحریکات جنسی، خطرات رابطه جنسی خارج از ازدواج و رابطه شرعی می باشد که نشانگر تاکید بر پیشگیری از برانگیختگی جنسی، بی بند و باری جنسی و اهمیت خویشتن داری است. (کد مقالات: ۲، ۳، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹ IN)

• کیستی جنسی و جنسیتی

اهمیت شناخت تفاوت جنس زیستی و جنسیت افراد، احساس و اندیشه افراد در مورد جنسیت خود و اینکه خود را چگونه به دیگران معرفی می کنند، از جمله مقوله های فرعی است که در مؤلفه های برنامه درسی تربیت جنسی خانه- مدرسه در ذیل مقوله اصلی الگوهای تمایل جنسی و عاطفی از سنتز آثار پژوهشی به دست آمده است. کسب هویت جنسی^۱ به عنوان بخشی از هویت شخص که بازتاب دهنده درک شخصی او نسبت به امیال جنسی اش می باشد و همین طور هویت جنسیتی^۲ به معنای تشخیص ذهنی فرد از خود به عنوان مرد یا زن، از جمله مواردی هستند که در این مقوله قرار دارند. همچنین در این مقوله مطابق با برخی از آثار پژوهشی، تاکید بر جهت گیری رفتاری متناسب با نقش جنسیتی (و البته معرفی افرادی که تمایل به پوشش و زینت جنس مخالف دارد) و همین طور تمایل و ارزش قائل شدن به جنس مخالف مطرح شده است که باید از تبعیض ها و خشونت هایی که بر اساس جنسیت انجام می شود دوری جست. کد مقالات (۳، ۹ IN)

• شاهراه اطلاعاتی- رسانه ای

در گذشته تلفن و نامه جزء تنهاترین وسایل ارتباط عمومی به شمار می آمدند که با گسترش فناوری در بخش ارتباطات به مرور شبکه های تلویزیون محلی از حالت محلی خارج شدند و به واسطه ی ماهواره های ارتباطی در سراسر دنیا قابل مشاهده شدند. بعد از آن دنیای الکترونیکی و استفاده از اینترنت در جوامع گسترش یافت و در حال حاضر در هر خانه ای رایانه یا گوشی همراه متصل به اینترنت در دسترس است. گفت و گوی تلفنی و پیامکی، ارسال تصویر و

1 . sexual identity
2. gender identity

ارتباطات تصویری اینترنتی، پیشنهاد دوستی یا آشنایی اینترنتی، سوءاستفاده‌های سایبری همگی از پیامدهای موثر یا مخرب فناوری‌های اطلاعاتی و رسانه‌ای است که در سنتز آثار پژوهشی، مورد توجه قرار گرفته است. به این صورت که در اکثر آثار، ضمن بررسی نتایج مخرب رسانه‌ها و فناوری ارتباطات، نقش موثر و پیشگیرانه آن نیز مورد عنایت بوده است. به عنوان مثال، مقوله‌های فرعی شامل خطرات و تهدیدات رسانه‌ها، فضای مجازی، هرزه‌نگاری، شبکه‌های ماهواره‌ای، دوستی‌های اینترنتی، سایت‌های غیراخلاقی و ضد ارزشی می‌باشد. البته در کنار آن، اهمیت، ارزشمندی و توانایی کاربست سواد رسانه‌ای، کلیپ‌ها و انیمه‌های پرمحتوای فرهنگی، داستان‌های تلویزیونی، پوسترهای آموزشی یا هر ایده خلاقانه دیگری هم ذکر شده است. (کدمقالات: ۲، ۱۵، ۸، ۱۷، ۱۸، ۱۴ IN)

• همدلی و همیاری سازمانی

شناخت مراکز حمایت‌کننده اجتماعی و خدمات آن‌ها در حوزه تربیت جنسی که قادر به ایجاد ارتباط مطلوب میان کودک، والدین، خانواده‌ها و دیگر مراکز خدماتی می‌باشند، یکی دیگر از مقوله‌های ۱۲ گانه برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه است. مطابق با این مقوله، برای نمونه، چگونگی گزارش و نحوه درخواست کمک از مراکز ذی صلاح در هنگام خشونت، سوءاستفاده جنسی یا آزار و اذیت یا دریافت تسهیلات درمانی و مشاوره‌ای و اینکه افراد چه خدمات اجتماعی، بهداشتی، مشاوره‌ای یا حقوقی می‌توانند دریافت نمایند در این مقوله قرار دارد. به بیان دیگر، آشنایی با نهادها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی و خدمات آن‌ها، که به نوعی امکان دستگیری و پشتیبانی از گستره تربیت جنسی را دارند ضروری تلقی می‌شود که البته در میان آثار پژوهشی تنها یک اثر به آن اشاره کرده بود. (کد مقاله: IN ۱۵)

• حق در ترازوی عدالت

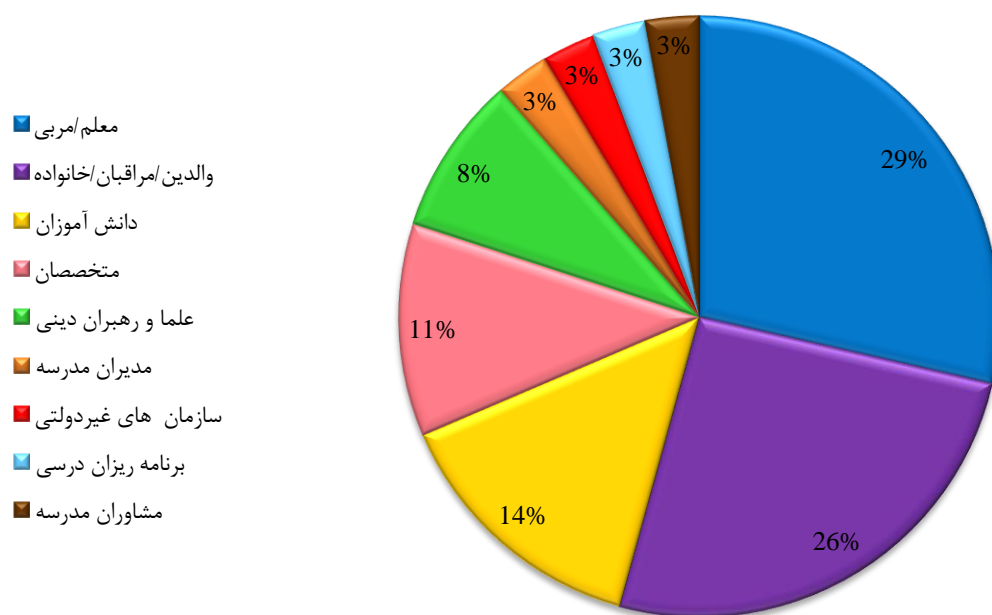
با پیشرفت‌های صورت گرفته در حوزه‌های مختلف علوم زیستی و انسانی در جوامع مختلف، نیاز به آشنایی افراد هر جامعه با حقوق خود از جمله حقوق جنسی و باروری بیشتر شده است و افراد در تلاش هستند تا از حقوق خود در زمینه‌های بهداشتی، سلامتی، فرهنگی و اجتماعی بهره‌مند شوند. اما چه بسیار اشخاصی هستند که به دلیل ناآشنایی با حقوق و تکالیف خود همیشه مورد تعدی و اجحاف قرار گرفته و از رسیدن به زندگی باکیفیت و متعالی فردی و اجتماعی باز می‌مانند. یادگیری مسایل حقوقی در حوزه تربیت جنسی به معنای توانمندی فرد در پیشگیری از بروز مسایل حقوقی و توانایی حل آن‌ها و انجام اقدامات لازم، قبل، حین و بعد از بروز اتفاقات دارای ابعاد حقوقی است. هم

چنین از آنجایی که آموزش‌های حقوقی جنسی و باروری، با هدف حفاظت از خود، چگونگی مراقبت از خانواده و فرزندان، چگونگی مواجهه با مجرمین یا عوامل و عناصر تسهیل کننده جرم، نحوه همکاری مردم با نهادهای انتظامی و حقوقی و آشنایی با شیوه‌ها و شگردهای مجرمانه است، به نظر تعمیق این مهم در میان سنین مختلف حائز اهمیت است. از این روی، حق در ترازوی عدالت به عنوان مقوله‌ای که به پیوند میان مسایل جنسی و باروری با گستره قانون می‌پردازد، حق بهره‌مندی از بهداشت و سلامت جنسی و جسمی، چگونگی پیگیری‌های قانونی سوءاستفاده و تجاوز جنسی، شناخت حقوق آزر دیده و قربانی، قوانین ازدواج، سقط جنین، زنا، حق برخورداری از بهداشت باروری و بارداری و مانند آن را پیگیری می‌نماید که البته در میان آثار پژوهشی تنها یک اثر به آن اشاره کرده بود. (کد مقاله: IN۱۵)

• بازتاب هنجارهای فرهنگی- اجتماعی بر مسایل جنسی

هنجارها و ارزش‌ها از مهم‌ترین مؤلفه‌های فرهنگی- اجتماعی هر جامعه‌ای است و برای شناخت فرهنگ هر جامعه‌ای ابتدا باید سراغ این پدیده‌ها رفت. بدون وجود هنجارها به عنوان قواعد رفتاری اکثریت افراد، افراد در تدوین اهداف و آرمان‌های اجتماعی خود دچار مشکل خواهند بود. هنجارها ضمن مشخص نمودن کنش‌ها و چگونگی تعاملات مردم در شرایط و موقعیت‌های مختلف، نظم و انسجام اجتماعی را به وجود می‌آورند. از این رو به واسطه وجود ارزش‌ها و هنجارهای متعدد و متنوع در جوامع، وجود فرهنگ‌های مختلف چه به صورت عام و چه به طور اخص در مسایل جنسی قابل رویت است. قوانین و هنجارهای موجود در هر فرهنگ و جامعه تعیین کننده رفتارهای قابل قبول در هر فرهنگ می‌باشد. وجود تنوع فرهنگی باعث ایجاد ارزش‌ها، هنجارها و اعتقادات گوناگون نسبت به مساله جنسی شده است و در واقع همین امر اهمیت و ضرورت تربیت جنسی هماهنگ با فرهنگ را آشکار می‌سازد. تردیدی نیست که مساله جنس و جنسیت تحت تاثیر مسایل تاریخی، روابط و هنجارهای مسلط اجتماعی، باورهای جمعی و تفکرات تاریخی و فرهنگی است. شکل گیری مقوله بازتاب هنجارهای فرهنگی- اجتماعی بر مسایل جنسی به واسطه وجود مقوله‌های فرعی همچون مجموعه‌ای ساختاریافته از باورها درباره ویژگی‌ها و صفات شخصیتی زنان و مردان، شناسایی نقش‌های جنسیتی و نقش آموزشی جنسیتی متناسب با جنس خود، شناخت حدود بهداشت و سلامت جنسی متناسب با فرهنگ جامعه و شناخت مسایل جنسی در چارچوب فرهنگ خودی است که بیانگر تاثیر فرهنگ و جامعه پذیری جنسی است. (کدمقالات: ۴، ۱۵، ۱۷، ۸، ۵، ۱۹، ۱۶، ۹، ۱۰) (IN۱۰)

نتایج سنتز داده‌ها در آثار پژوهشی داخلی و خارجی نشان از اهمیت هم‌افزایی و مشارکت کنشگران مختلف در برنامه درسی تربیت جنسی خانه - مدرسه می‌دهد. بیشترین فراوانی در میان ۱۹ اثر پژوهشی وارد شده به فرایند سنتز، به معلم و مربی در محیط مدرسه و سپس به والدین، مراقبین و دیگر اعضای خانواده اختصاص به عنوان کلیدی‌ترین کنشگران برنامه درسی تربیت جنسی خانه و مدرسه اشاره داشته است. بنا بر یافته‌های پژوهشی از سنتز داده‌ها، دانش آموزان با ۱۴ درصد و سپس متخصصان با ۱۱ درصد که شامل کارشناسان بهداشتی- پزشکی، متخصصان تربیت جنسی، کارشناسان بهداشت و سلامت، کارشناسان بهداشت و خانواده، مربیان آموزش خانواده، روانشناسان کودک و تربیتی می‌باشند، فراوانی‌های بعدی را به خود اختصاص داده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که یافته‌های پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه تربیت جنسی از نقش علما و رهبران دینی و همین‌طور مدیران مدارس، سازمان‌های غیردولتی، برنامه ریزان درسی و مشاوران مدرسه هر چند اندک غافل نشده‌اند. تصویر شماره ۳ کنشگران برنامه درسی تربیت جنسی خانه -مدرسه را به تفکیک درصد نشان می‌دهد.

شکل ۳. چارچوب کنشگران برنامه درسی تربیت جنسی خانه -مدرسه به تفکیک درصد

بحث و نتیجه گیری

همراهی و هم افزایی خانه و مدرسه در تربیت جنسی از جمله مسائلی است که در سال های اخیر، به دنبال شکست هایی که در اجرای برنامه درسی تربیت جنسی مدرسه محور در بسیاری از کشورها بدون حمایت و ارتباط با خانواده ها وجود داشته است، مورد توجه جدی قرار گرفته است؛ که البته هنوز تلاش جدی و جامعی در این خصوص انجام نگرفته است. در ایران نیز با وجود ارزش و اهمیت برنامه درسی تربیت جنسی خانه- مدرسه، برنامه مدونی برای آن وجود ندارد. شاهد این امر، پژوهش های متعددی است که صرفاً به تربیت جنسی در مدرسه و سطوح تحصیلی (طلاوسی، شفیع آبادی، سلیمی بجزستانی، ۱۳۹۹؛ بیگی، فقیهی، ناطقی، جولایی، ۱۳۹۷)، یا به طور محدود بر لزوم حضور خانواده در تربیت جنسی (اصغری نکاح، شریفی، عامل بارز، ۲۰۱۹) اشاره دارند؛ که البته آفت کلی گویی و انحراف ذهن مخاطب از موضوع اصلی و غفلت از توجه به این مهم، از جمله کاستی های پژوهش های انجام گرفته است. این پژوهش سرآغازی بر تولد و تکوین برنامه درسی تربیت جنسی خانه- مدرسه و تغییر گستره توجه می باشد.

هدف این پژوهش، سنتز پژوهی کنشگران و مؤلفه های برنامه درسی تربیت جنسی خانه - مدرسه بر اساس مطالعات صورت گرفته در پیشینه پژوهشی بوده است. به این منظور کلیدواژه های "تربیت جنسی"، "برنامه درسی تربیت جنسی"، "تربیت جنسی مدرسه محور"، "تربیت جنسی خانه محور"، "تربیت جنسی خانواده محور" و "تربیت جنسی خانه- مدرسه" در پایگاه های اطلاعاتی نورمگز، مگیران، پایگاه استنادی علوم جهان اسلام در بازه های زمانی ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۹ جستجو شدند. در این مطالعه به یافته های ۱۹ اثر پژوهشی مرتبط با هدف پژوهش مراجعه شد و خروجی حاصل از سنتز یافته های آنان در قالب الگویی، ادغام و ارایه گردید. در این تحقیق، با بهره مندی از مطالعه نظام مند، کنشگرانی که توانایی سهم بری در برنامه درسی تربیت جنسی خانه- مدرسه و همین طور مؤلفه هایی که می بایست مورد توجه قرار گیرند، احصا شد. پس از واریسی مداوم مقوله های فرعی، مقوله های ۱۲ گانه ای به عنوان مؤلفه های برنامه درسی تربیت جنس خانه- مدرسه شکل گرفت و نامگذاری شد.

بر پایه مقوله های تکوین یافته، دامنه مولفه "شریان حیاتی سلامت و بهداشت"، ارایه اطلاعات، نگرش های مثبت و مهارت های مستمر به افراد جهت ارتقای سطح بهداشت فردی و عمومی و به طور اخص شناخت و پیشگیری و درمان رفتارها و بیماری های پرخطر جنسی و یا غربالگری های بهداشتی؛ سلامت و مراقبت های جسمی و جنسی باروری و یا بهداشت مادر و کودک، امور جمعیت و تنظیم خانواده، بهداشت و سلامت روان و اختلالات جنسی می شود. یافته ها در

پژوهش‌های مختلف بیانگر اهمیت شناخت و تشخیص انواع لمس، خودمحافظتی، قوانین بدنی، انواع آزارهای جسمی و جنسی، انواع سواستفاده و خشونت، انواع تجاوز جنسی، اقدامات مناسب در زمان و بعد از حادثه بود که گستره مولفه "تعرض تا تجاوز: از پیشگیری تا درمان" را در بر می‌گیرد. آگاهی از سیر رشد انسان، تفاوت‌ها، ویژگی‌ها و ساختار جسمی و جنسی بدن دختر و پسر، شناخت نام اندام‌های جنسی، علایم بلوغ، تغییرات جسمی و هیجانی و نگرش مثبت به تغییرات خود، در بردارنده مولفه "رشد، نمو و بالیدگی" است. یافته‌های پژوهش‌ها گویای آن بود که فقدان یا کمبود روابط اجتماعی یا وجود روابط اجتماعی مخرب، می‌تواند سلامت جسمی، روانی و جنسی کودک یا نوجوان را به خطر بیندازد. بنابراین مقوله‌ای با نام "شبکه ارتباطی انسانی: من به توان ما"، شکل گرفت که به طور کلی چيستی و چگونگی زیستن در حلقه ارتباطات را شامل می‌شود مانند ارتباط والدین و فرزندان، نقش والدین، تاثیر خانواده و دوستان بر رفتارهای جنسی، اهمیت ازدواج و تشکیل خانواده، شیوه‌های برقراری ارتباط و گفت و گو با خویشاوندان نزدیک و دیگر افراد، حریم روابط در تعامل با جنس مخالف.

پژوهش‌ها نشان دادند که برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه با مجموعه‌ای از ویژگی‌ها و مهارت‌های زندگی ارتباط تناتنگی دارد (رحمانی، عارفی، افشاری نیا، امیری، ۱۳۹۷؛ رضوی فرد، رباط جزئی، عمرانی، ۱۳۹۶)؛ ویژگی‌هایی که به طور ذاتی در افراد وجود ندارند بلکه نیازمند آموزش و تمرین بسیار در موقعیت‌های مختلف هستند. در این تحقیق، عناصر همگنی مانند توانایی ابراز وجود و جراتمندی در نه گفتن، احترام به خود و همه افراد از هر جنس، نژاد و فرهنگ، عزت نقش، خودمدیریتی، توانایی در نظارت درونی، تفکر، تفکر انتقادی و سازنده، مهارت‌های حل مسئله، تجزیه و تحلیل، یادگیری انتخاب‌های خوب و مناسب، تصمیم‌گیری، تصمیم‌گیری جنسی، انتخاب‌های جنسی و پیامدهای هر یک، مهارت‌های ارتباطی موثر، درک بین فرهنگی، مهارت‌های اجتماعی، خودابرازگری مثبت، خودشناسی، مشارکت و همکاری، روش‌های جستجوی کمک، تصویر بدن مثبت، در مقوله "مهارت‌های بهزیستن" جا گرفتند. یافته‌های پژوهش‌های مختلف نشان داد همان‌طور که برنامه درسی به معنای عام متأثر از اصول ارزشی و دینی است، برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه نیز از این امر جدا نیست (قلتاش، محمدجانی، ۱۳۹۷؛ مزیدی، خدمتیان، ۱۳۹۶؛ شیرازی فرع، عابدی سراسیا، محمدیان، ۱۳۹۴؛ محفوظی موسوی، جعفرنژاد، ۱۳۹۴؛ محمدی، مرزوقی، ۱۳۹۱). در این برنامه درسی، عفاف، حجاب، غیرت، رفتار صحیح با نامحرم، نحوه پوشش، شناخت تکالیف شرعی و احکام دوره بلوغ، تقویت ایمان و معنویت و استمداد از خدای متعال، نگرش مثبت به ارزش‌های اسلامی، دانش نسبت به گناهان کبیره جنسی و پیشگیری از قرار گرفتن در موقعیت‌های تحریک برانگیز، چارچوب‌ها و تعهدات اخلاقی

جزئی از مقوله "ارزش مداری و نقش‌آفرینی معنویت" هستند. مقوله دیگر "فعل جنسی" می‌باشد که به عنوان یکی از مقولات ۱۲ گانه برنامه درسی تربیت جنسی خانه- مدرسه، به کلیه اعمال و عوامل پیشگیری، پرهیز و مهار غریزه جنسی پیش از رابطه سالم جنسی در قالب ازدواج اشاره دارد. این مقوله کنترل حواس پنجگانه از موقعیت‌ها، رفتارها و تخیلات تحریک‌کننده، مفاسد بی بند و باری جنسی، پرهیز از پیدایش و استمرار خیالات جنسی، جداسازی محل خواب، نخواباندن کودکان در یک بستر، پیشگیری از به کارگیری شوخی و طنزهای جنسی، شناسایی ارزش لذت جنسی به شیوه مسئولانه و مطمئن در حوزه ازدواج شرعی، پرهیز از خودارضایی، فحشا و تن فروشی در نوجوانان و عوامل روسپی‌گری را شامل می‌شود.

"کیستی جنسی و جنسیتی" مقوله دیگری است که با کسب هویت جنسی و اهمیت شناخت تفاوت جنس زیستی و جنسیت افراد، جهت‌گیری رفتاری متناسب با نقش جنسیتی، احساس، تمایل و ارزش قائل شدن به جنس مخالف، شناخته می‌شود. یکی دیگر از موضوعاتی که در یافته‌های پژوهش‌های مختلف به آن پرداخته شده بود، پیوند میان تربیت جنسی با رسانه و فضای مجازی است (تربیتی، تاجیک اسماعیل، خسروی، ۱۳۹۸؛ رضوی فرد، رباط جزئی، عمرانی، ۱۳۹۶؛ رحمانی، عارفی، افشاری نیاز، امیری، ۱۳۹۷) که در قالب مقوله‌های فرعی همچون، فرصت و تهدیدات، هرزه نگاری، شبکه‌های ماهواره‌ای، منابع امن و ناامن در اینترنت، دور نگاه داشتن کودک از تحریکات جنسی از طرف رسانه، اینترنت و دوستی‌های اینترنتی، سایت‌های غیراخلاقی و ضد ارزشی، فرهنگ فضای سایبری و دنیای آن لاین، معرفی سریال‌ها و انیمه‌ها و کلیپ‌های پرمحتوای فرهنگی، معرفی اوقات فراغت ارزشمند، اینترنت پاک، نظارت بر بازی‌ها و وسایل بازی کودکان و نوجوانان، به عنوان "شاهراه اطلاعاتی- رسانه‌ای" شکل گرفته است. در میان ۱۹ اثر پژوهشی تنها یک تحقیق (رحمانی، عارفی، افشاری نیاز، امیری، ۱۳۹۷) به مقوله "همدلی و همیاری سازمانی" در برنامه درسی تربیت جنسی خانه- مدرسه که بیانگر آشنایی با مراکز کمک‌رسان در هنگام سواستفاده و خشونت، مراکز مشاوره، اهمیت مشاوره به جوانان و خانواده، شناخت خدمات مشاوره و سازمان‌های دولتی و غیردولتی تسهیل‌گر می‌باشد، پرداخته است که نشانگر اکتشاف شکافی جدی در میان مؤلفه‌های مورد بحث در تربیت جنسی است. این انشقاق البته در میان پژوهش‌های بررسی شده، در مقوله "حق در ترازوی عدالت" نیز که مبین حقوق بشر، شناخت حقوق انسانی، عمل به حقوق انسان‌ها، حقوق آزرادیده جنسی یا شناخت قانون ازدواج می‌شود نیز مشهود است (رحمانی، عارفی، افشاری نیاز، امیری، ۱۳۹۷). مقوله دیگری که از برآیند سنتز یافته‌های پژوهشی حاصل شد، "بازتاب هنجارهای

فرهنگی- اجتماعی بر مسایل جنسی " است (یزدانی، سهرابی شگفتی، ۱۳۹۷؛ قلتاش، محمدجانی، ۱۳۹۷؛ بیگی، فقیهی، ناطقی، ۱۳۹۶؛ رشید، حسینی اصل نظولو، ۱۳۹۶)

این بدان معناست که قوانین و هنجارهای موجود در هر فرهنگ و جامعه تعیین کننده رفتارهای قابل قبول در هر فرهنگ می‌باشد. وجود تنوع فرهنگی باعث ایجاد ارزش‌ها، هنجارها و اعتقادات گوناگون نسبت به مساله جنسی شده است و در واقع همین امر اهمیت و ضرورت تربیت جنسی هماهنگ با فرهنگ را آشکار می‌سازد. وجود مقوله‌های فرعی همچون جامعه‌پذیری جنسی، شناسایی نقش‌های جنسیتی و نقش آموزی جنسیتی متناسب با جنس خود، آگاهی از مسایل جنسی در چارچوب فرهنگ خودی، اهمیت فرهنگ در تفسیر رفتارهای جنسی، انتقال میراث فرهنگی با توجه به فرهنگ ایرانی-اسلامی، شناخت ارزش‌ها و هنجارهای جنسی مورد پذیرش جامعه، سنت‌ها و اعتقادات گذشتگان در خصوص تربیت جنسی، همگی روشن کننده این مقوله می‌باشند.

لازم به توضیح است که نتایج سنتز داده‌ها نشان داد در میان عناصری که بالقوه توانایی مشارکت در برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه را دارا هستند به ترتیب اولویت، معلم و مربی در محیط مدرسه، والدین، مراقبین و دیگر اعضای خانواده، دانش‌آموزان، متخصصان و رهبران دینی قرار داشتند که تقدم حضور معلمان در مدرسه و والدین در خانه، خود مهر تاییدی بر اهمیت برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه است. در تبیین یافته‌های کنشگران، می‌توان گفت، این چشم انداز منبعث کننده اجزایی است که می‌توانند در کنار یکدیگر قرار گیرند و تصمیمات برنامه ریزان درسی را متاثر سازند و نقش آبادگرانه‌ای در پهنه برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه داشته باشند ضمن اینکه برنامه درسی مذکور از تجارب، بصیرت‌ها و دریافت‌های ژرف و عمیق آنها کامیاب می‌گردد. به همین دلیل، کیفیت برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه تا حد زیادی متاثر از عناصر مشارکت کننده در آن است. ثمره کلیدی پژوهش حاضر، با توجه به نتایج، استواری بیشتر در فقدان برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه و پیشرو بودن این پژوهش در شناسایی گروه‌ها و عناصر مشارکت کننده و همین‌طور آگاهی از مؤلفه‌های کارساز در برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه بود. بر این اساس، اگر رسالت، بهره‌مندی از برنامه درسی تربیت جنسی خانه-مدرسه به طور موثر و کارا باشد، باید در این حوزه برنامه ریزی اصولی از حیث مشارکت کنندگان دخیل در آن و ارتباط موثر میان مدارس و خانواده‌ها وجود داشته باشد و مؤلفه‌های شناسایی شده را در تدوین و سازماندهی برنامه درسی تربیت

جنسی خانه- مدرسه مورد توجه قرار داد و عمق اندیشی بیشتری از باب داشتن نگاه میان رشته ای و بین المللی صورت بگیرد.

منابع و مأخذ

Abdullah, NA; Muda SM, Zain NM, Hamid SHA (2020). The role of parents in providing sexuality education to their children, *J Health Res*, 24. Doi:10.7454/msk.v24i3.1235

Allred, P., Fox, N. and Kulpa, R. (2016) Engaging parents with sex and relationship education: A UK primary school case study. *Health Education Journal*, 75 (7). pp. 855-868.

Amini M, Tammanaei Far M. R, Pashaei R (2011). Sexual Education in Iranian High School Curricula. *Journal of curriculum research*, 1(1): 169-202[Persian]

Asgharinekah M, Sharifi F, Amel Barez M. (2019).The Need of Family-Based Sexual Education: A Systematic Review. *Journal of Health Literacy*; 4(3): 25-37.

Askari F, Mirzaiinajmabadi K, Saeedy Rezvani M, Asgharinekah SM (2020). Sexual health education issues (challenges) for adolescent boys in Iran: A qualitative study. *J Edu Health Promot*, 9(33).

Australian council of state school organisations, the Australian parents council (2019). *Family - school partnerships framework a guide for schools and families*.

Bameri E, Salarzaie A (2018). Analysis of the relationship between lifestyle and sexual education of Teens in Zahedan. *Journal of educational psychology studies*, 15(29): 73-96. [Persian]

Baygi M R, Faghihi A, Nateghi F. (2019).Study Sexual Education At Primary School Curriculum On The Opinion Of The Teachers And Providing Optimal Solutions. *CSTP*. 6 (12):141-166[Persian]

Berne LA, Patton W, Milton J, Hunt LYA, Wright S, et al. (2000). A qualitative assessment of Australian parents perceptions of sexuality education and communication. *Journal of Sex Education and Therapy*, 25

Beygi, R M., Faghihi A., Nateghi F (2018). Designing an Optimal Model for Sex Education Curriculum in Primary School. *Educational psychology*, 13(45): 21-39. [Persian]

Centers for Disease Control and Prevention.2012.Parent Engagement: Strategies for Involving Parents in School Health. Atlanta, GA: U.S. Department of Health and Human Services.http://www.cdc.gov/healthyyouth/adolescenthealth/pdf/parent_engagement_factsheet.

Centers for Disease Control and Prevention.2012.Parent Engagement: Strategies for Involving Parents in School Health. Atlanta, GA: U.S. Department of Health and Human Services.http://www.cdc.gov/healthyyouth/adolescenthealth/pdf/parent_engagement_factsheet.

Chung PJ, Borneo H, Kilpatrick S, Lopez D, Travis R, Lui C, Kandwala S, Schuster M(2005). Parent-adolescent communication about sex in Filipino American Families: A demonstration of community-based participatory research. *Ambulatory Pediatrics*.5 (1).

Cooper, H., (2016). *Research Synthesis and Meta-Analysis: A Step-by-Step Approach*. London: SAGE.

Cooper, H., Hedges, Larry V (2009). Research Synthesis as a Scientific Process. A chapter on: The Handbook of Research Synthesis and Meta-Analysis, Second Edition. Russell Sage foundation.

DiCenso A, Guyatt G, Willan A, Griffith L. (2002). Interventions to reduce unintended pregnancies among adolescents: Systematic review of randomised controlled trials. *BMJ*, 324.

Ebrahimi Harestani, A, Mahram, B., Liaghatdar, M (2015). The Analysis of Null Curriculum in Sex Education: Focusing on the Male Students at Junior High School. *Research in curriculum planning*, 12(44): 26-40[Persian]

Ejidokun O, McNulty D, Liannane J, Ramaiah S. (1999). Sex education should begin in primary school. *BMJ*, 318.

Erwin, E. J., Brotherson, M. J. & summers, J. A., (2011). Understanding Qualitative Metasynthesis: Issues and Opportunities in Early Childhood Intervention Research. *Journal of Early Intervention*, 33(3), pp. 186-200.

Farmahini Farahani, M. (2013). Sexual Education, the Common Task of Family and School. *Peyvand*; 20:41-16. [Persian]

Fedewa, Alicia L.; Clark, Teresa P. (2009). Parent Practices and Home-School Partnerships: A Differential Effect for Children with Same-Sex Coupled Parents, *Journal of GLBT Family Studies*, 5(4): 312-339.

Ghobadian, M, Dehghan, S, Shamkhani, a (2017). Sex education of children and adolescents with an Islamic approach to prevent crime and deviance. *Comparative law research of Iran and international quarterly*, 10(38): 169-210. [Persian].

Goldfarb, Eva S; Lieberman, Lisa D (2021). Three Decades of Research: The Case for Comprehensive Sex, *Journal of Adolescent Health*, 68(1): 13-27.

Hailu, Smyrna Tadesse. Mergal, Beryl. Nishimwe, Deborah. Samson, Mark. Santos, Neeya Lani (2018). Sex education from home and school: their influence on adolescents' knowledge, attitude, and beliefs toward sexuality. *Journal of Health Sciences*, 1(1):68-74.

HajiGhorbani A (2017). Designing the Pediatric Education Package for Pediatricians in the Iranian Elementary School and Examining Its Effectiveness on the Development of Knowledge and Prevention Skills of Social Harm. *Quarterly of preschool and elementary school studies*, 2(7): 137-154[Persian]

Ingham R (2001). Young people, alcohol and sexual conduct. *Sex Education Matters*, 27.

International Planned Parenthood Federation (2016). *Scaling-up comprehensive sexuality education*. London: IPPF

Jordan TR, Price JH, Fitzgerald JT. (2000). Rural parents communication with their teenagers about sexual issues. *Journal of School Health*, 70.

Kakavoulis A (2001). Family and sex education: A survey of parental attitudes. *Sex Education*, 1(2).

Kratavičiūtė, Sandra (2016). Collaboration between parents and school in terms of sex education and preparation for family. Master's thesis, VYTAUTAS MAGNUS University Faculty of Social Sciences Department of Education.

Lynch J, Blake S. (2004). *Sex, Alcohol and Other Drugs*. London: National Children's Bureau.

Marvian Hoseini, M (2015). *Children and adolescents and sexual education (a series of topics on sexual education in the Islamic lifestyle)*. Mashhad: Astan Quds Razavi. [Persian]

Mazidi, M., khedmatiyani, M (2017). Presenting a Model for Sexual Education based on the Views of Muslim Thinkers. *Quarterly Journal of Islamic Education*, 12(25): 183-161. [Persian]

McElderry DH, Omar HA (2003). Sex education in the schools: What role does it play? *International Journal of Adolescent Medical Health*, 1.

Mohammadi, M., Marzoughi R (2010). The Presumptions of Sexual Health Education Curriculum: Suggesting a New Model based on Qur'an and Hadith. *Journal of curriculum research*, 2(1): 53-89. [Persian]

Mosavi, Y. jafarnezhad, M (2015). investigation of the place of Quran and Hadith teachings in youths' ideal sexual education. *Educationl doctrines in Quran and Hadith*, 1(1): 73-92. [Persian]

Nambambi, Ndishishi M., Mufune, Pempelani (2011). What Is Talked About When Parents Discuss Sex with Children: Family Based Sex Education In Windhoek, Namibia? *Afr J Reprod Health*; 15(4).

Pop, Meda V., Rusa, Alina S (2015). The Role of Parents in Shaping and Improving the Sexual Health of Children - Lines of Developing Parental Sexuality Education Programmes. International conference "Education, Reflection, Development", ERD 2015, 3-4 July 2015, Cluj-Napoca, Romania.

Pound P, Langford R, Campbell R. (2016). What do young people think about their school-based sex and relationship education? A qualitative synthesis of young people's views and experiences. *BMJ Open*.

Rahmani E, Arefi M, Afsharineya K, Amiri H (2018). Designing the educational package of sexual education based on Iranian culture and effectiveness on social self-efficacy and sexual risk-taking in middle school girl students. *Journal of psychological sciences*, 17 (70):735-744 [Persian]

Ram, Sharan; Andajani, Sari, Mohammadnezhad, Masoud (2020). Parent's Perception regarding the Delivery of Sexual and Reproductive Health (SRH) Education in Secondary Schools in Fiji: A Qualitative Study, *Journal of Environmental and Public Health*, <https://doi.org/10.1155/2020/3675684>

Rashid K, Hosseini Nazarlou M (2017). Investigating the Effect of Sex Education on Enhancing Parents' Sexual Knowledge and their Sense of Competence. *instruction and evaluation*, 10(37): 143-162. [Persian]

Razavi Fard B, Robotjazy MT, Omrani, G (2019). Prevention of Sexual Victimization in Social Networks, the judiciary low journal, 82(104):39-65 [Persian]

Robinson KH, Smith E, Davies C. Responsibilities, tensions and ways forward: Parents' perspectives on children's sexuality education. *Journal Sex Education Sexuality, Society and Learning* 2017; 17(3): 333-47.

Saeedy Rezvani, M, Gholami F Bagheri H (2020). Key competencies Sexual Education Coach. *Journal of curriculum research*, 9(2): 163-199. [Persian]

Sandelowski, M., & Barroso, J. (2007). *Handbook for synthesizing qualitative research*. Springer Publishing Company.

Sherwood, G., (1997) Meta-synthesis of qualitative presence in nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 55(6), pp. 708-14.

Shirazi Far M, Abedi Sarasia A R, Muhammadian A (2016). The study of jurisprudential edicts on sexual pedagogy. *Studies of Islamic Jurisprudence and Basis of Law*, 10(33): 105-126[Persian]

Shorts, E. (2007). *Methodology of Curriculum Studies* Translated by Mahmoud Mehr Mohammadi, Theran: Samat. [Persian]

SIECUS. (1999). *Sexuality education in schools Report* (No. 27/6). Washington D.C.: SIECUS.

Sormunen, Marjorita (2012). *Toward a Home-School Health Partnership*, University of Eastern Finland Dissertations in Health Sciences.

Spanish National Education Council (2014). *Family participation in school education*, General Technical Secretariat publisher.

Suškevičs, Monika., Hahn, Thomas & Rodela, Romina (2019) Process and Contextual Factors Supporting Action-Oriented Learning: A Thematic Synthesis of Empirical Literature in Natural Resource management, *Society & Natural Resources*, 32(7), 731-750, DOI:10.1080/08941920.2019.1569287

Tavoosi S, Shafiabadi A, Salimi Bajestani H (2020). The effectiveness of teaching sexual education component to mothers on anxiety fifth and sixth grade girl's shahre ghods.culture counseling, 11(41): 117-138. [Persian]

Torbati S, Tajik Esmaeili S, Khosravi N (2020). A Qualitative Study of Adolescent Sexual Education and its Contextual Factors with Emphasis on Interpersonal Relations with Case study: High school adolescent girls and boys residing in Tehran. *The Journal of sociology studies*, 12(45):77-104. [Persian]

Troccoli, K. (2006). *Terms of Engagement: How to Involve Parents in Programs to Prevent Teen Pregnancy*. Washington, DC: National Campaign to Prevent Teen Pregnancy. http://www.thenationalcampaign.org/resources/pdf/pubs/terms_engagement2006.pdf

Turnbull, T (2011). A Sex and Relationship Education in British families: How do we move forward? *Education and Health*, 29 (2).

UNESCO (2011). *School-based sexuality education programmes a cost and cost-effectiveness analysis in six countries*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000211604>

UNESCO (2018). *International technical guidance on sexuality education an evidence-informed approach*. Revised edition, Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. <https://www.who.int/publications/m/item/9789231002595>

Wight D, Raab GM, Abraham C, Buston K, Hart G. (2002). Limits of teacher delivered sex education: Interim behavioural outcomes from randomised trial. *BMJ*, 324.

Yazdani, S., Sohrabi Shegeftly N (2018). The Effectiveness of gender education on the gender identity of 7-11-year-old children in Shiraz. *Applied counseling*, 8(2): 93-108. [Persian]

Synthesis Research of Components and Actors of Home-School Sexual Education Curriculum

Zahra Hejazi¹, Mostafa Ghaderi², Alireza Sadeghi³, Parvin Samadi⁴, Zahra Niknam⁵

Abstract

Purpose of this study is to extract the components and elements of the home-school sex education curriculum. Research method in this research, is the synthesis of related research works taken from databases in the period of 2010 to 2020. 376 scientific researches were identified and after the necessary studies, 19 researches entered the first stage of synthesis; using the Suškevičs, Hahn and Rodela synthesis method, an optimal combination of their results was presented. An appraiser was used to recode the findings, clearly state what has been done, and show the usage of certain and defensible indicators for selecting input studies. According to the findings of synthesis, in the home-school sexual education curriculum, 12 entries were identified including: 1. Vital Arteries of Health, 2. harassment to rape: From prevention to treatment, 3. Growth, Development and Maturity in Human Life Cycle, 4. Human Communication Network: me exponent us, 5. Welfare skills, 6. Value driving and role-playing spirituality, 7. Sexual act, 8. Sexuality and gender identity, 9. Information-media highway, 10. Organizational empathy and cooperation, 11. Right, on the scale of justice, and 12. the reflection of socio-cultural norms on sexual issues. Among the elements of the sexual education curriculum to participate, were identified teachers, parents, students, and then specialists and religious scholars.

Keywords: sexual education, sexual education curriculum, home-school sexual education curriculum, curriculum Components, curriculum actors

- 1 . Ph.D. Candidate, Department of curriculum studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
- 2 .Department of curriculum studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran, (Corresponding Author) m.ghaderi@atu.ac.ir
- 3 . Department of curriculum studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.
- 4 . Department of curriculum studies, Associate Proffesor, Department of Educational Administration and Planing Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran. psamadi@alzahra.ac.ir
- 5 . Department of curriculum studies, Kharazmi University, Tehran, Iran.